ART EXHIBITION CATALOGUES REPUBLISHED ON MICROFICHE

Published on microfiche by:

Chadwyck-Healey Ltd
45 South Street
Bishops Stortford
Herts CM23 3AG
England

Somerset House
417 Maitland Avenue
Teaneck
New Jersey 07666
USA

Date of publication and production of master: 1975

Series: Each title is given a seven-figure serial number placed in the top right hand corner of the microfiche title strip. This is an accession number. The first figure indicates the number of the list in which the title first appears: the first three-figure group signifies the gallery or museum; the second three-figure group the accession number for that title.

Copyright: Filmed by permission of the copyright holders. The microfiche edition is the copyright of Chadwyck-Healey Ltd, 1975.

Location of original: The National Art Library, Victoria and Albert Museum, London

Note:

Some text and illustrations are lost through tight binding. This is a problem which we regret we have found unavoidable since we are only filming at the Victoria and Albert Museum those catalogues that cannot be found in other London locations.

78 A AMSTERDAM: Stedelijk Museum

TENTOONSTELLING VAN WERKEN VAN

VINCENT VAN GOGH

STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM

6 SEPTEMBER – 2 NOVEMBER 1930

KRÖLLER–MÜLLER STICHTING
'S-GRAVENHAGE – LANGE VOORHOUT 1

Amsterdam: Stedelijk
Museum.

VINCENT VAN GOGH

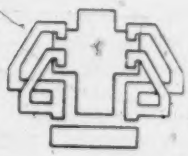

KRÖLLER-MÜLLER STICHTING
'S-GRAVENHAGE – LANGE VOORHOUT 1

2.10.1930
L.1989

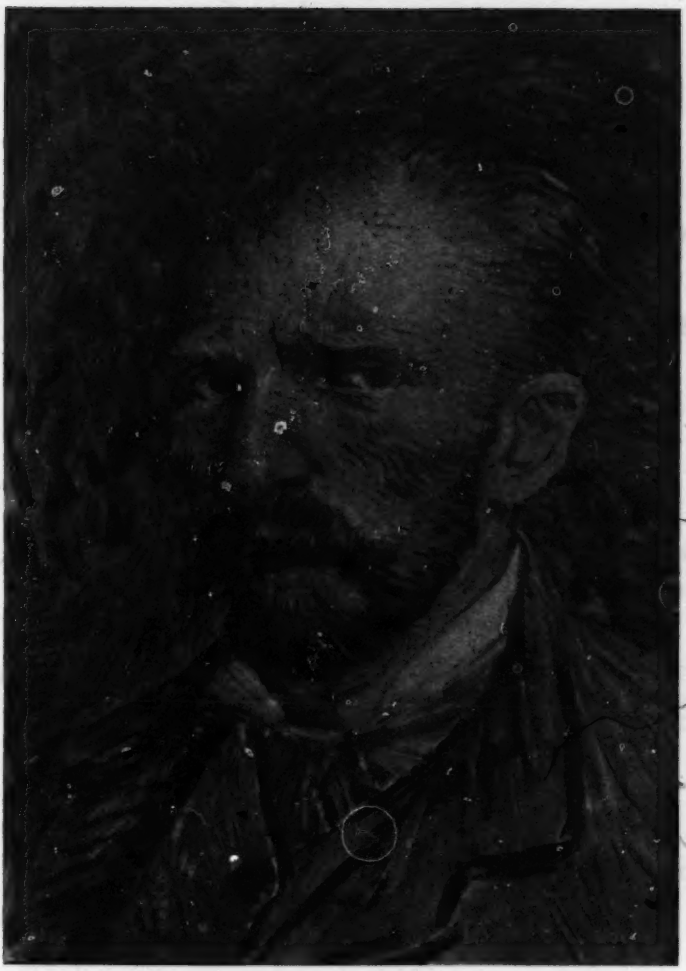

196.

VICTORIA AND ALBERT MUSEUM LIBRARY

„Mourir à soi-même, réaliser de grandes choses, arriver à la noblesse et dépasser la vulgarité où se traine l'existence de presque tous les individus."

Renan.

FAMILIE VAN GOGH.

16e eeuw.

Jacob van Gogh, „in den Uyl achter 't stadshuis" te Utrecht.
Jan Jacobszoon van Gogh, „borgerhopman", „in den Bijbel onder de Lijnmarkt", „ginch met wijn ende boeken om".

17e eeuw.

Johannes van Gogh, Magistraat van Zutphen, Thesaurier-Generaal der Unie.
Michiel van Gogh, Consul-Generaal van Brazilië, Thesaurier van Zeeland.
Cornelius van Gogh, Remonstrantsch Predikant te Boskoop.
Matthias van Gogh, Geneesheer te Gouda, later Predikant te Moordrecht.

18e eeuw.

David van Gogh, Gouddraadtrekker te 's-Gravenhage.

- Jan, Gouddraadtrekker.
  - Johannes, Gouddraadtrekker, later Godsdienstleeraar en Voorlezer in de Kloosterkerk te 's-Gravenhage.
    - Vincent, Predikant te Breda.
      - Hendrik Vincent, Kunsthandelaar te Brussel.
      - Johannes, Vice-Admiraal en Directeur der Marinewerf te Amsterdam.
      - Cornelis Marinus, Kunsthandelaar te Amsterdam.
      - Vincent, Kunsthandelaar in Den Haag en Parijs.
      - Theodorus, Predikant
        × Anna Cornelia Carbentus, dochter van Willem Carbentus, Koninklijke Boekbinder te 's-Gravenhage.
        - **Vincent Willem**, 30 Maart 1853–29 Juli 1890.
        - Anna.
        - Theo, (1857–1891), Kunsthandelaar te Brussel, Den Haag, Parijs.
        - Wilhelmine.
        - Cor.
- Vincent, Beeldhouwer.

VINCENT WILLEM VAN GOGH werd 30 Maart 1853 te Groot-Zundert in Noord-Brabant geboren. Hij stierf 29 Juli 1890.

1865–1869: op kostschool te Zevenbergen.

1869–1876: werkzaam in den kunsthandel Goupil & Co., Den Haag, Londen, Parijs.

April 1876–
December 1876: Hulpprediker te Ramsgate en Isleworth.

Januari 1877–
April 1877: werkzaam in den boekhandel Blussé en Braam te Dordrecht.

Mei 1877– voorbereiding voor Staatsexamen en theologische studie te
Juli 1878: Amsterdam.

Augustus 1878–
November 1878: opleidingsschool der Evangelisatie te Brussel.

November 1878–
Augustus 1880: Evangelist in de Borinage.

Augustus 1880: eerste teekenstudies in de Borinage.

October 1880–
April 1881: Brussel.

April 1881–
December 1881: Etten.

December 1881–
September 1883: Den Haag.

September 1883–
November 1883: Drenthe.

December 1883–
November 1885: Nuenen.

November 1885–
Februari 1886: Antwerpen.

Februari 1886–
Februari 1888: Parijs.

Februari 1888–
Mei 1889: Arles.

Mei 1889–
Mei 1890: St. Remy.

Mei 1890–
Juli 1890: Auvers-sur-Oise.

A. TEEKENINGEN.

BORINAGE.

Augustus — September 1880.

Mais involontairement je suis toujours porté à croire que le meilleur moyen pour connaître Dieu, c'est d'aimer beaucoup. Aimez tel ami, telle personne, telle chose, ce que tu voudras, tu seras dans le bon chemin pour en savoir plus long après, voilà ce que je me dis. Mais il faut aimer d'une haute et d'une sérieuse sympathie intime, avec volonté, avec intelligence, et il faut toujours tâcher d'en savoir plus long, mieux et davantage. Cela mène à Dieu.
Brief 133. *)

1. FABRIEKSKINDEREN.

Penteekening met kleur, 45 × 55.

J'ai griffonné un dessin qui représente des charbonniers scîoneurs et scîoneuses, allant à fosse le matin dans la neige, sur un sentier le long d'une haie d'épines, des ombres qui passent vaguement discernables dans le crépuscule. Au fond s'estompent contre le ciel les grandes constructions du charbonnage et le ferris.
Brief 134.

2. TERUGKEER DER MIJNWERKERS.

Penteekening, 34 × 60.

..... ne crains rien pour moi. Si seulement je puis continuer à travailler, je remonterai encore.
Brief 134.

3. L'ANGELUS DU SOIR, naar Millet.

Potlood- en krijtteekening, 46 × 61.

J'ai dessiné „La prière du soir" d'après l'eau-forte que tu m'as envoyé.
Brief 135.

*) Aanhalingen zonder nadere vermelding zijn aan Theo van Gogh gericht.

4. SPITTENDE MANNEN, naar Millet.

Zwartkrijtteekening, 37 × 62.

Tu dois savoir que je suis en train de griffonner de grands dessins d'après Millet. .....Ce sont des études de figure surtout, tel que „les Bêcheurs" de Millet.
Brief 134.

5. MIJNWERKER.

Potloodteekening, 48 × 27.

J'ai assez longtemps griffonné des dessins sans beaucoup avancer, mais dernièrement ça va mieux à ce qui me semble et j'ai bon espoir que ça ira encore mieux.....
J'espère bien qu'après avoir encore copié les deux autres séries de Bargue, je serai à même de dessiner un charbonnier ou une scîoneuse plus ou moins raisonnable, lorsqu'il me sera possible d'avoir à l'occasion un modèle ayant quelque caractère et quant à cela, il y en a ici.
Brief 135.

Je ne saurais te dire combien, malgré que chaque jour il se présente et se présentera encore de nouvelles difficultés, je ne saurais te dire combien je me sens heureux d'avoir repris le dessin. Déjà depuis longtemps cela me préoccupait, mais je considérais toujours la chose comme impossible et au dessus de ma portée. Mais maintenant, tout en sentant et ma faiblesse et ma dépendance pénible de bien des choses, j'ai retrouvé mon calme d'esprit et l'énergie me revient de jour en jour.
Brief 136.

BRUSSEL.

October 1880 — April 1881.

La vue seule de quelques bonnes choses ici à Bruxelles m'a remonté le coeur pour ainsi dire et a encore augmenté le désir que j'ai d'apprendre à faire quelque chose de mes propres mains.
Brief 137.

6. DE DOCHTER VAN JACOB MEYER, naar Holbein.

Penteekening, 40 × 29.

De Holbeins uit de: „Modèles d'après les maitres" zijn prachtig, dat merk ik nu ik ze teeken nog veel meer dan vroeger. Maar ze zijn niet makkelijk, dat verzeker ik U.
Brief 138.

ETTEN.

April — December 1881.

..... hetgeen ik zoek is voor allen te vinden.
Brief 164.

7. MOLEN AAN DE VAART.

Potloodteekening, 34½ × 59.

Hier in Holland voel ik mij toch veel meer thuis, ja, ik geloof, dat ik weer door en door een Hollander zal worden en vindt ge niet, dat dat eigenlijk het meest raisonnable is? Ik denk, dat ik weer geheel en al Hollander zal worden, zoowel in karakter, als ook in manier van doen, wat teekenen en schilderen betreft.
Brief 165.

8. KIPPENVOERENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening met verf, 55 × 32.

Weet gij wel, dat het zoo hoog, hoog noodig is, dat er eerlijke lui in de kunst blijven? 'k Wil niet zeggen, dat er geen zijn, maar gij zelf voelt, wat ik bedoel en weet even goed als ik, hoe een massa lui, die schilderen, fameuse leugenaars zijn.....
Bijna niemand weet, dat het geheim van mooi werk voor een groot deel goede trouw en oprecht gevoel is.
Brief 251.

9. ZAAIENDE MAN.

Zwartkrijtteekening, 60 × 39.

Ik heb al mijn studies opgehangen en gij moet mij die gij hebt ook maar terugsturen, want ik kan er nog dienst van hebben. Zij mogen onverkoopbaar zijn en ik zelf wil graag al de fouten er van erkennen, maar er zit iets in van de natuur, omdat zij gemaakt zijn met een zekere passie.
Brief 169.

10. ZITTENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening, 55 × 44.

Theo, voor mij heeft dat „je ne sais quoi" van verwelking, dat waar het leven over heen is gegaan, zoo oneindig veel charme.
Brief 164.

11. BOSCHGEZICHT.

Krijtteekening, 41 × 55.

Als ik buiten werk, dan is 't om boomstudies te maken, doch eigenlijk de boomen beschouwende alsof het figuren waren. Ik bedoel, ze vooral beschouwende met het oog op den contour, de proportie en hoe ze in elkaar zitten. Dat is het eerste, waar men mede te maken heeft.
Brief 165.

12. TIMMERMAN.

Zwartkrijtteekening, 56 × 40.

Al val ik 99 keer, de honderdste keer zal ik opstaan!
Brief 160.

13. ZAAIENDE MAN.

Zwartkrijtteekening, 54 × 31.

Enfin, tegenwoordig voel ik toch „ik heb een teekenaarsknuist" en ik ben erg blij, ik zoo'n instrument aan 't lijf heb, al is het nog onhandig.
Brief 156.

14. ZAAIER.

Potloodteekening, 60 × 42.

Spitters, zaaiers, ploegers, mannen en vrouwen moet ik nu onophoudelijk teekenen. Al wat tot het buitenleven hoort onderzoeken en teekenen. Evenals veel anderen dat deden en doen. Ik sta nu niet meer zoo machteloos voor de natuur als vroeger.
Brief 150.

15. PLANTENDE JONGEN.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 46 × 60.

De natuur begint altijd met den teekenaar te weerstaan, maar zoo wie het waarachtig ernstig opneemt, laat zich door dien tegenstand niet van streek brengen, integendeel, 't is prikkel te meer om te overwinnen en in den grond zijn de natuur en een oprecht teekenaar het eens. Maar de natuur is zeer zeker „intangible", toch moet men haar aanpakken en dat met vaste hand. En na nu eenigen tijd met de natuur geworsteld en gestreden te hebben, begint die wat meer meegevend en gedwee te worden, niet, dat ik er al ben, niemand is er verder vandaan dan ik zelf, dat te meenen, maar 't begint beter te vlotten.
Brief 152.

10.

VICTORIA AND ALBERT
LIBRARY
MUSEUM

16. SPITTENDE JONGEN.

Zwartkrijtteekening met kleur, 52 × 31.

Ik hoop ook te slagen met een goed model te vinden, b.v. Piet Kaufman, den arbeider, maar ik denk, dat het beter zal zijn, hem niet hier aan huis, maar hetzij op de werf, hetzij bij hem thuis, 't zij op 't veld te laten poseeren met een schop of ploeg of iets anders. Maar wat een toer is het, om de lui aan 't verstand te brengen, wat poseeren is. Boeren en burgers zijn desperaat verstokt op 't punt, waar ze niet af willen, dat n.l. men niet anders moet willen poseeren dan in zijn zondagspak, met onmogelijke plooien, waar noch knie, noch elleboog, noch omoplaten, noch eenig ander lichaamsdeel zijn karakteristiek deukje of verhevenheid in heeft gemerkt. Waarlijk, dat is een van de petites misères de la vie d'un dessinateur.
Brief 148.

17. TUINIER.

Zwartkrijtteekening met kleur, 55 × 23.

Tot 5 maal toe heb ik een boer met een schop, enfin, „un bêcheur", geteekend, in allerlei standen, tweemaal een zaaier, tweemaal een meisje met een bezem.
Brief 150.

18. SPITTENDE JONGEN.

Zwartkrijtteekening met kleur, 44 × 33.

Ook naar aanleiding van een en ander dat Mauve mij zeide, ben ik opnieuw begonnen te werken naar levend model. Ik heb er onderscheiden personen hier toe kunnen krijgen gelukkig, o. a. Piet Kaufman, den arbeider. Het zorgvuldig bestudeeren, het aanhoudend en herhaaldelijk teekenen van de Exercices au fusain van Bargue heeft mij beter inzicht gegeven in het figuurteekenen. Ik heb leeren meten en zien, en groote lijnen zoeken. Zoodat 't geen mij vroeger wanhopig onmogelijk scheen, nu langzamerhand mogelijk gaat worden, Goddank.
Brief 150.

19. PLANTENDE MAN.

Zwartkrijtteekening met sepia, 38 × 41.

Als we geen figuur teekenen, of anders boomen als waren het figuren, dan zijn we als menschen zonder ruggegraat, of met een zwakke.
Brief 152.

20. BAANWACHTERSHUISJE.

Zwartkrijtteekening, 44 × 58.

Hoe langer hoe meer gevoel ik, dat bepaaldelijk het figuurteekenen goed is, ook indirect ten goede werkt op 't landschapteekenen. Als men een

knotwilg teekent als ware die een levend wezen, en dat is toch eigenlijk zoo, dan volgt de omgeving vanzelf betrekkelijk, als men maar al zijn aandacht geconcentreerd heeft op dien bewusten boom en niet gerust heeft, voor dat er iets van het leven in kwam.
Brief 152.

21. MEISJE BIJ DE WILGEN.

Potloodteekening, 33½ × 57½.

Ik wil U nog zeggen, wat ik heb uitgevoerd, sedert ik U het laatst geschreven heb. Vooreerst twee groote teekeningen (krijt en iets of wat sepia) van knotwilgen — zoo ongeveer als onderstaand schetsje.... Verder, een dito, maar in de hoogte, van den Leurschenweg.
Brief 151.

22. TUIN.

Zwartkrijtteekening, 44 × 56.

De strijd met de natuur heeft somwijlen wel iets van wat Shakespeare noemt „Taming the Shrew", (d. i. de wederstrevende overwinnen door volharding, bongré et malgré). In veel dingen, maar bepaaldelijk in 't teekenen, meen ik, dat „serrer de près vaut mieux que lâcher".
Brief 152.

23. MANGEL.

Potloodschets met inkt, 21 × 29.

Ik ben toch blij, dat het alzoo is geschikt, dat ik eenigen tijd rustig hier kan werken, ik hoop zooveel studies te maken als ik maar kan, want dat is het zaad, waar later teekeningen van komen.
Brief 144.

24. ZEVEN.

Potloodteekening met kleur, 61 × 46.

Ik hecht niet zoo heel veel aan die studies en hoop natuurlijk ze nog heel anders en beter te maken, maar de Brabantsche typen zijn karakteristiek en wie weet, of er nog geen partij van te trekken is.
Brief 169.

25. PORTRET VAN EEN JONGE DAME.

Potloodteekening, 35 × 24½.

Ik heb ook eens naar aanleiding van een en ander, dat ge indertijd gezegd hebt, een paar portretten naar photographies probeeren te teekenen en houd het er voor, dit een goede oefening is.
Brief 147.

DEN HAAG.

December 1881—September 1883.

Savoir souffrir sans se plaindre, a c'est la seule chose pratique, c'est là la grande science, la leçon à apprendre, la solution du probleme de la vie.
Brief 181.

26. ACHTER DEN SCHENKWEG.

Potloodteekening met inkt en verf, 19 × 33½.

Theo, het is bijna miraculeus!!!! Daar komt C. M., bestelt me 12 kleine penteekeningen, gezichten van 's Hage, naar aanleiding van eenige, die gereed waren, tegen een rijksdaalder per stuk, prijs door mij bepaald, met belofte, dat als ik ze naar zijn zin maak, hij me 12 andere bestellen zal, doch waarvan hij den prijs fixeeren zal hooger dan ikzelf.
Brief 180.

De bestelling van C. M. is mij een lichtje! Ik zal die teekeningetjes trachten te soigneeren en er wat pit in te doen zijn.
Brief 181.

27. BIDSTOND.

Potloodteekening met zwart krijt, 42 × 28.

Het teekenen wordt een hartstocht bij mij en ik ga er hoe langer hoe meer in op en where is a will is a way.
Brief 195.

28. FIGUREN OP HET STRAND.

Potloodteekening, 15 × 25. Get. o. l. Vincent.

Zoo heb ik onlangs een studie geteekend van heeren en dames op het strand, een gescharrel van wandelaars..... Ge ziet aan bijgaande krabbeling, wat mijn zoeken is. Van die groepen volk, die 't een of ander doen. Maar wat is het moeilijk, daar leven en beweging in te krijgen en de figuren op hun plaats en van elkaar af te krijgen. Het is dat groote vraagstuk „moutonner", groepen figuren, die, ofschoon een geheel vormende, van boven met de koppen of schouders den een over den ander komen kijken, terwijl op den voorgrond de beenen der eerste figuren zich krachtig afteekenen en hoogerop de rokken en broekspijpen weer een soort warreboel vormen, waar toch nog teekening in zit.

Dan rechts en links, naarmate van het oogpunt, de meerdere uitbreiding of verkorting van de kanten. Qua compositie baseeren zich alle mogelijke scènes met figuren op datzelfde principe van de kudde schapen, waar zeker

het woord moutonner vandaan komt en komt het alles neer op dezelfde kwesties van licht en bruin en perspectief.
Brief 231.

29. STRAATMAKERS.

Potloodteekening, 20½ × 32½.

Mijn liefde en respect voor de groote kunstenaars, zoowel van den tijd van Gavarni als voor die van tegenwoordig, neemt toe, hoe meer ik van hun werk kennis krijg en vooral ook terwijl ik mijn best doe, zelf iets van datgene te maken, wat men alle dagen op straat ziet.
Brief 240.

30. VERSTELLENDE VROUW.

Zwartkrijteekening, 38 × 24.

Ten opzichte van mijn werk zijn al mijn gedachten zoo geordend, zoo gedecideerd, dat ik geloof gij wel doet, aan te nemen, wat ik zeg: laat me, zoo als ik ben, maar begaan, mijn teekeningen zullen goed worden, als wij op den gewonen voet met elkaar blijven zelfs, maar omdat het goed worden afhangt van het geld voor mijn verschotten en onkosten — en niet van mijn inspanning geheel alleen — wees met het geld zoo mild, als het kan en als ge kans ziet, er eenige hulp van een anderen kant bij te vinden, laat het niet.
Brief 315.

31. NAAIENDE VROUW.

Potloodteekening met krijt, 51 × 35.

Ik schreef U reeds, ik met het bergkrijt had geteekend — gisteren begon ik er een tweede teekening mede van een naaister. Ook bepaald met 't oog op clair-obscur.
Brief 277.

32. WEENENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening met wit, 46 × 28.

Dit kan ik U verzekeren, het werk gaat hoe langer hoe prettiger en ik voel er om zoo te zeggen meer levenswarmte door en ik denk daarbij steeds aan U, als zijnde het door U, dat ik werken kan. Zonder fatale obstacles, n.l. zonder directe handenbinders. De moeilijkheden prikkelen soms juist. Nu moet nog de tijd komen, dat we er nog meer energie kunnen achterzetten. Mijn ideaal is, te werken met hoe langer hoe meer modellen, een heele kudde arme luidjes, voor wie 't atelier een soort harbour of refuge zou kunnen wezen in dagen van kou, of als ze zonder werk zitten of behoefte hebben.

Waar ze weten, dat vuur, eten, drinken en een paar kwartjes voor hen te verdienen zijn. Dat is nu nog maar op heel kleine schaal, dat zal, hoop ik, zich uitbreiden.
Brief 278.

33. NAAIENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening, 57 × 45.

Ik stuur een paar studies, omdat gij misschien daaruit zult zien, dat de vrouw mij door te poseeren terdeeg helpt.... De stoel bij het groote figuur is niet afgewerkt, omdat ik daar een ouden, eikenhouten stoel op wil brengen.
Brief 192.

34. MODELSTUDIE.

Zwartkrijtteekening met wit, 41 × 24.

.... mij drukt iets, daar ik een kracht in mij voel, die door de omstandigheden niet zoo zich ontwikkelen kan als anders en dit heeft ten gevolge, dat ik dikwijls miserabel ben. Een soort inwendige strijd over wat ik doen moet. Niet zoo makkelijk op te lossen, als aanvankelijk wel schijnen mocht.
Brief 252.

Het moge wat langer of wat korter duren, maar de weg is toch: diep indringen in de natuur.
Brief 177.

35. TREURENDE VROUW.

Potloodteekening met inkt, 57 × 40.

Het teekenen wordt hoe langer hoe meer een hartstocht bij me en dat is net een hartstocht, als die van een zeeman voor de zee.
Brief 170.

36. OUDE SCHIPPER.

Potloodteekening met inkt en wit, 42 × 24.

Ik krijg morgen een zuidwester voor de koppen. Visscherskoppen, oude en jonge, daar heb ik al lang over gedacht en heb er reeds een gemaakt en kon toen later geen zuidwester meer krijgen. Nu krijg ik hem in eigendom, een oude, waar veel stormweer en stortzeeën over zijn gegaan.
Brief 261.

Kerel, ik heb met zoo'n pleizier visscherskoppen geteekend met den bewusten zuidwester, waarop, toen ik hem kreeg, de vischschubben nog vastgeplakt zaten.
Brief 267.

37. TREURENDE MAN.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 44 × 46.

Heden en gisteren teekende ik twee figuren van een oud man, die met de

ellebogen op de knieën en 't hoofd in de handen zit..... Wat is zoo'n oude werkman in zijn gelapt bombazijnen pak, met zijn kalen kop, toch mooi.

Brief 247.

38. MAN MET PIJP.

Potloodteekening met zwart krijt, 44 × 26.

Ik was op de gedachte gekomen, om eerst een teekening te maken met timmermanspotlood en dan daarin en daaroverheen te werken met lithographisch krijt, daar dit (om reden van de vetheid van het materiaal) op potlood vat — wat gewoon krijt niet doet, althans slecht.... Nu heb ik op die wijze een teekening van een oud man, die zit te lezen en een tweede, een kop van een geblesseerde, met een doek om het hoofd. Het model, dat ik daarvoor gehad heb, had werkelijk een wond in 't hoofd en een verband op het linkeroog. Net een kop van een soldaat der oude garde op den terugtocht uit Rusland b.v.

Brief 256.

39. TREURENDE VROUW.

Potloodteekening met inkt, 56 × 40½.

Ik heb voor me liggen een vrouwefiguur in japon van zwart merinos, waarvan ik zeker weet, dat als gij het eenige dagen bij U gehad zoudt hebben, gij met de manier van doen verzoend zoudt zijn en niet verlangen het anders ware gedaan.

Brief 195.

40. MOEDER MET KIND.

Zwartkrijtteekening met wit, 40 × 27.

Mij dunkt, een schilder is daarom gelukkig, omdat hij in harmonie is met de natuur, zoodra hij eenigermate kan weergeven wat hij ziet.... Is dat werk, als bij Millet, Dupré, Israëls etc. iets, dat ten doel heeft, vrede te brengen, sursum corde, n.l. „het hart naar boven" te zeggen, dan is het dubbel opwekkend — men is dan ook minder alleen, omdat men denkt, ik zit nu wel eenzaam, doch terwijl ik hier zit en mijn mond houd, spreekt mogelijk mijn werk met mijn vriend en wie het ziet, zal me niet verdenken van liefdeloosheid.

Brief 248.

41. WEDUWE.

Penteekening, 54 × 33.

Zeg, Theo, het is toch iets prettigs, als er een klein beetje licht komt en ik krijg een beetje licht. Het is iets prettigs, een mensch te teekenen, iets, dat leeft, 't is verdomd moeilijk, maar enfin, het is heerlijk.

Brief 178.

42. MOEDER MET KIND AAN DE BORST.

Potloodteekening, 42 × 26.

Ik moet nu schade inhalen, hard werken — maar het werk is juist als men illusions perdues achter den rug heeft eene behoefte en een van de weinige genoegens, die over blijven. En daar ontstaat een groote rust en kalmte door.
Brief 227.

43. BIDDENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening met wit, 59 × 38.

Het is een heerlijk ding, naar iets te kijken en het mooi te vinden, er over na te denken en het vast te houden en dan te zeggen: ik ga dat eens teekenen, en er dan op te werken tot het er op staat. Nu spreekt het vanzelf, dat ik daarom nog niet content ben met mijn werk, in zoover, dat ik zou meenen, het niet beter te behoeven te doen. Maar de weg, om het later beter te doen, is, vandaag het zoo goed te doen als men kan, dan is er morgen vanzelf vooruitgang.
Brief 185.

44. MOEDER MET KIND.

Potloodteekening, 47 × 26.

'k Geloof dat, wil men figuren maken, men een warm gevoel moet hebben in zichzelf van wat Punch op de Kerstmisplaat noemt: Good will to all, n.l. dat men werkelijk liefde moet hebben voor de menschen. Ten minste hoop ik mijn best te doen, in zoo'n stemming te zijn, zooveel mogelijk.
Brief 239.

45. MOEDER MET KIND.

Potloodteekening, 50 × 39.

Geloof me, dat inzake van kunst het woord geldt: eerlijk duurt het langst, beter wat meer moeite op serieuse studie, dan een chic, om 't publiek te vleien. Soms heb ik in momenten van zorg wel eens verlangd, dat ik wat chic had, doch bij nadenken zeg ik: neen, — laat mij maar liever mijzelf zijn, — en met een ruwe factuur strenge, ruwe, doch ware dingen zeggen.
Brief 180.

46. VROUW MET WATERKETEL.

Potloodteekening, 46 × 23.

Ik zie hier te 's Hage, om zoo te zeggen, iederen dag eene wereld, die door zeer velen voorbijgeloopen wordt en zeer verschillend is van wat de meesten maken. En zou dit niet durven zeggen, als ik niet bij ondervinding

had, dat ook figuurschilders werkelijk het voorbijloopen en mij herinnerde, met hen geloopen te hebben en als dit of dat figuur, 't welk we ontmoetten, mij trof, herhaaldelijk hoorde: „o, maar dat vuile volk", of „dat soort van menschen", enfin, expressies, die men niet van een schilder zou verwacht hebben. Het is net, of ze het ernstigste, het mooiste ontwijken met opzet, enfin, zich vrijwillig muilbanden en kortwieken.

Brief 276.

47. STAANDE MAN EN VROUW.

Potloodteekening, 45½ × 24½.

Het vereenvoudigen der figuren is iets, waar ik mij zeer mee preoccupeer. Enfin, ge zult er zelf eenige zien bij de figuren, die ik U zal laten kijken.

Brief 299.

48. STADSVROUW.

Potloodteekening, 32 × 15.

Als ik afzonderlijke figuren teeken, dan is het toch altijd met het oog op een compositie van meer figuren b.v. een wachtkamer 3de klasse, of een bank van leening, of een interieur. Doch die grootere composities moeten langzamerhand rijpen.

Brief 178.

49. WEESMANNETJE, KOFFIEDRINKER.

Potloodteekening, 46 × 26.

Deze week heb ik eenige koppen geteekend en ook eenige kinderfiguren en dan nog weesmannen.... Ik zie geen anderen weg, dan werken met model; men mag zeker zijn verbeeldingskracht niet uitdooven, maar juist het voortdurend onder de oogen hebben van de natuur en het worstelen er mee scherpt de verbeeldingskracht en maakt ze juister..

Brief 238.

50. WEESMANNETJE, OUD STRIJDER.

Potloodteekening, 47 × 22.

Alleen, ik heb veel werk gemaakt en zal het blijven maken van het teekenen, omdat dit de ruggegraat van 't schilderen is, het geraamte, dat al de rest steunt.

Brief 224.

51. WEESMANNETJE, OUD STRIJDER, MET PARAPLUIE ONDER DEN ARM.

Potloodteekening, 47 × 23.

....ofschoon dit dus voor mij het middelpunt is, waarop mijn aandacht

gevestigd is — het menschelijk figuur op een goede, flinke grootte in mijn macht te hebben — eene zaak, die fameus moeilijk is, dat verzeker ik U, zoo neemt dit niet weg, dat ik volstrekt niet absoluut daaraan gebonden ben.
Brief 250.

52. WEESMANNETJE, OUD-STRIJDER, OP HORLOGE KIJKEND.

Potloodteekening, 46 × 26.

Ook bij het teekenen, men moet er niet op rekenen, dat men zijn teekeningen verkoopen zal, doch het is plicht, ze zoo te maken, dat zij waarde hebben en serieus zijn.
Brief 242.

53. WEESMANNETJE, MET GLAS IN DE HAND.

Potloodteekening, 47½ × 21½.

'Van weesmannen gesproken, ik werd in 't schrijven van dezen gestoord door de komst van mijn model. En ik heb tot den donker met hem gewerkt, met een groote, oude overjas aan, waardoor hij een curieus breed figuur kreeg, ik geloof, dat gij wel schik zoudt hebben misschien in deze collectie weesmannen in hun Zondags- en werkpak. .. Hij heeft een aardigen, kalen kop — groote, n.b. doove ooren en witte bakkebaarden.
Brief 235.

54. PEINZEND WEESMANNETJE.

Potloodteekening, 47 × 24.

Ik werk haast dagelijks met model. Van den weesman heb ik er sedert nog meer gemaakt.
Brief 236.

55. PEINZENDE MAN.

Potloodteekening, 46 × 30.

Ik heb weer twee teekeningen nu, 't eene is een man, die in den Bijbel leest en het andere is een man, die zijn gebed doet voor zijn middageten, dat op tafel staat. Beide zijn zeer zeker in wat men een ouderwetsch sentiment zou kunnen noemen, het zijn dito figuren als het oude mannetje met 't hoofd in de handen, ze vullen elkaar aan....
Mijn bedoeling met deze twee en met het eerste oude mannetje is een en hetzelfde.
De eigenaardige stemming uit te drukken n.l. van Kerstmis en Oude

Jaar. En in Holland, èn in Engeland is er dan altijd nog iets godsdienstigs, eigenlijk overal, tenminste in Bretagne en in Alsace ook. Of men nu precies in vorm het eens is daarmee daargelaten, het is iets, waar men respect voor heeft, indien het oprecht is en ik voor mij kan er ten volle in deelen.

Brief 253.

56. WEESMANNETJE BIJ DE KACHEL.

Potloodteekening, 51 × 25.

Ik gevoel, dat mijn werk in 't hart van 't volk ligt, dat ik mij laag bij den weg moet houden, dat ik diep in 't leven moet ingrijpen en door veel zorg en moeite moet vooruitkomen.

Brief 197.

57. ACHTER DEN SCHENKWEG.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 28 × 46.

Heden, Zaterdag, zend ik aan U af „Timmermansloods en Wasscherij", uit het venster van mijn atelier.

Brief 205.

Mits ik maar op de been blijf, welnu, dan strijd ik mijn strijd stilletjes op deze manier en geen andere, dat ik heel leuk door mijn raampje kijk naar de dingen van de natuur en ze trouw teeken met liefde.....

De lijnen van de daken en goten schieten nu lekker weg, als pijlen uit den boog, zonder aarzeling getrokken.....

Gij moet me U dus maar voorstellen als zittende 's morgens om een uur of 4 al voor mijn zolderraampje, bezig met mijn perspectiefraam de weilanden en de timmermanswerf te bestudeeren, als de vuren in 't hofje aangemaakt worden om koffie te zetten en de eerste arbeider op de werf komt slenteren.

Over de roode pannen daken komt een vlucht witte duiven aanzeilen, tusschen de zwarte, rookende schoorsteenen door. Maar daar achter een oneindigdheid van fijn, zacht groen, mijlen en mijlen van vlak weiland en een grijs luchtje, zoo stil, zoo vredig, als Corot of van Goyen.

Brief 219.

58. BOOMSTUDIE.

Zwartkrijtteekening, 49 × 68½.

Nu heb ik twee grootere teekeningen klaar, de eene „Sorrow", de andere, „Les Racines", eenige boomwortels in een zandgrond. Nu heb ik getracht, in het landschap 't zelfde sentiment te leggen als in 't figuur. Het zich als 't ware krampachtig en hartstochtelijk vastwortelen in de aarde en het toch half losgerukt zijn door de stormen. Ik wilde zoowel in dat blanke, slanke vrouwenfiguur, als in die zwarte, knorrige wortels met hun knoes-

58.

LIBRARY

ten, iets uitdrukken van den strijd des levens. Of liever, omdat ik getracht heb, trouw te zijn aan de natuur, welke ik voor mij had, zonder bij te philosopheeren, is er haast onwillekeurig in beide gevallen iets van dien grooten strijd in gekomen. Althans het kwam mij voor, dat er eenig sentiment in was, maar kon mij vergissen, enfin, ge moet maar eens zien.

Brief 195.

59. SCHARRENDROGERIJ.

Potlood- en penteekening, 28 × 44.

Hebt gij teekening „Scharrendrogerij" ontvangen? Ik ben bezig, er daar nog een paar bij te maken, zoodat gij er een stuk of 3 op deze manier zult hebben.

Brief 204.

Wat ben ik in 't oog van de meesten — een nulliteit, of een zonderling, of een onaangenaam mensch — iemand, die in de maatschappij geen positie heeft of hebben zal, enfin, wat minder dan de minsten. Goed — gesteld, dat alles ware precies zoo, dan zou ik door mijn werk eens willen toonen, wat er zit in 't hart van zoo'n zonderling, van zoo'n niemand.

Dit is mijn ambitie, die minder gegrond is op wrevel, dan op liefde malgré tout, meer gegrond op een gevoel van sereniteit, dan op hartstocht. Al is het, dat ik dikwijls in de beroerdigheid zit, toch is er binnen in mij een kalme, reine harmonie en muziek.

In het armste huisje, in het smerigste hoekje zie ik schilderijen of teekeningen. En als met onweerstaanbaren aandrang gaat mijn geest die richting uit.

Hoe langer hoe meer gaan andere dingen er uit en hoe meer zij er uit gaan, hoe sneller wordt mijn blik, om het schilderachtige te zien. De kunst vraagt een hardnekkig werken, een werken ondanks alles en een altijd doorgaande observatie.

Met hardnekkig bedoel ik vooreerst een gedurigen arbeid, maar ook het niet loslaten van zijn opvatting op 't zeggen van dezen of genen.

Brief 218.

60. LANDSCHAP.

Zwartkrijtteekening met inkt, 27½ × 42.

Heden heb ik aan U afgezonden 1 Teekening: Moestuinen op de Laan van Meerdervoort.

Brief 188.

Gij moet goed begrijpen, hoe ik de kunst beschouw. Om te komen tot het waarachtige moet men lang en veel werken. Wat ik wil en mij ten doel stel, is bliksems moeielijk en toch geloof ik niet, dat ik te hoog mik.

Ik wil teekeningen maken, die sommige menschen treffen. Sorrow is een klein begin, misschien is zoo'n klein landschapje als de Laan van Meerder-

voort, de Scharrendrogerij, ook een klein begin. Daarin is ten minste iets direkt uit mijn eigen gemoed.

Hetzij in figuur, hetzij in landschap zou ik willen uitdrukken niet iets sentimenteel weemoedigs, doch ernstige smart. Enfin, ik wil 't zoo ver brengen, dat men zegt van mijn werk, die man voelt diep en die man voelt fijn. Ondanks mijn zoogenaamde grofheid, begrijpt ge, misschien juist daarom.

Brief 218.

61. STADSGEZICHT.

Penteekening, 24 × 39.

Tot afleiding kreeg ik mijn portefeuille met kleinere studies en schetsjes. C. M. zei eerst niets meer, totdat wij op een teekeningetje kwamen, dat ik eens, met Breitner flaneerende, 's nachts om 12 uur geschetst had, n.l. het Paddemoes (dat Jodenbuurtje bij de nieuwe kerk), gezien van de Turfmarkt. Toen had ik het den volgenden morgen weer aangepakt met de pen.

....."Zoudt gij mij meer van die stadsgezichtjes kunnen maken", zei C. M..... „Maak er 12 zoo voor mij". Jawel zei ik, doch we doen dan een kleine affaire en spreken dus dadelijk over den prijs. Mijn prijs voor een teekeningetje van die grootte, hetzij met potlood, hetzij met de pen, heb ik bij mezelf gesteld te zijn een rijksdaalder — komt U dat onredelijk voor?

Brief 181.

Ik heb ƒ 2.50 van Rappard gekregen, omdat hij een scheurtje in een teekening zag en zei: dat moet ge laten maken. Ja wel, zei ik, maar ik heb het niet en toch moet de teekening weg. Toen zei hij dadelijk, dat hij 't mij graag geven wou. Ik gaf hem een heele partij houtsneden en een teekening er voor. Het was er een voor C. M. en dus was het mij hoogst welkom, dat ik ze in orde kon krijgen, omdat het de beste van alle was.

Diezelfde teekening wordt later misschien voor ƒ 50.— of zoo verkocht en nu had ik niet, om een scheurtje er in te laten repareeren.

Brief 202.

62. BEZUIDENHOUT.

Penteekening met kleur, 18 × 19.

Ik heb plan om toch tusschen de druppeltjes door voortdurend kleine penteekeningen te gaan maken, maar op een andere manier dan die groote van dezen zomer. Wat vinniger en wat nijdiger.

Brief 170.

Zooals ge weet, spraakt ge er over bij gelegenheid van Uw hierzijn, dat ik eens mijn best moest doen om U een teekeningetje te sturen van het genre, dat men het „verkoopbare" noemt. Evenwel, ge moet me niet kwalijk nemen, dat ik voor mij niet precies weet wanneer een teekening

wel en wanneer niet tot dat genre mag worden gerekend. Vroeger geloof ik, kon ik het zien, nu werkelijk merk ik dagelijks, dat ik mij vergis.

Enfin, ik hoop, dat het kleine bankje, indien ook nog niet verkoopbaar, U toch zal doen zien, dat ik er niets op tegen heb eens motieven aan te grijpen, die iets aardigs of gezelligs hebben en als zoodanig licht eerder liefhebbers vinden, dan dingen in een meer somber sentiment.

Brief 230.

63. SMIDSE.

Potloodteekening met inkt, 36½ × 25½.

De zonderlinge effecten van de perspectief, die intrigeeren me meer dan menschelijke intrigues....

Brief 219.

Geduld, tot het goed is, niet loslaten tot het goed is, niet twijfelen, is wat ik wou gij en ik samen hadden en hielden.

Brief 315.

64. VROUW BIJ DE KACHEL.

Potloodteekening met inkt, 44 × 55.

Dickens zegt een paar aardige dingen over de schilders van zijn tijd en hun verkeerde manier van werken, n.l. het slaafs en toch ten halve zich houden aan 't model. Hij zegt: Kerels, begrijp toch goed, dat Uw model niet is een einddoel, maar het middel, om Uw gedachte en inspiratie corps en kracht te geven.

Brief 241.

65. BLINDE MAN.

Potloodteekening, 48 × 69.

Van expréssie gesproken in een figuur, ik begin hoe langer hoe meer tot de overtuiging te komen, dat die zit niet zoozeer in de gelaatstrekken, dan wel in de heele tournure. Ik vind weinig dingen zoo afschuwelijk, als de meeste academische têtes d'expression. Ik kijk liever eens naar „de Nacht" van Michel Ange, of een dronkaard van Daumier, of de spitters van Millet en die bewuste groote houtsnee van hem, la Bergère, of naar een oud paard van Mauve, etc.

Brief 299.

66. MAN MET SPADE.

Potloodteekening, 60 × 42. Get. Vincent.

Het studies maken beschouw ik als zaaien en het schilderijen maken is oogsten.

Ik geloof dat men veel gezonder denkt, wanneer de gedachten voort-

No. 65 staat op den achterkant van No. 58, „Boomstudie". No. 66 is hier niet aanwezig.

spruiten uit direct contact met de dingen, dan wanneer men de dingen gaat bekijken met het doel, om er dit of dat in te vinden....

Soms kan ik wel verlangen naar den oogsttijd, n.l. naar den tijd, dat ik zoo doordrongen zal zijn van de studie van de natuur, dat ik zelf iets scheppen zal in een schilderij, maar anders, het is mij geen last, of iets wat ik niet graag doe, het analyseeren van de dingen.

Brief 232.

DRENTHE.

September—November 1883.

Wij hebben hier mistroostige regendagen en als ik op het hoekje zolder kom, waar ik mij geïnstalleerd heb, zoo is het daar al merkwaardig melancholiek; met het licht van één enkele glazen dakpan, dat valt op een leege schilderskist, op een bos penseelen, waar 't haar weinig meer van deugt, enfin, het is zóó curieus melancholiek, dat gelukkig het ook een genoegzaam komiek aspect heeft, om er niet over te schreien, maar het vroolijk op te vatten. Met dat al is het in hoogst zonderlinge verhouding tot mijn plannen — in hoogst zonderlinge verhouding tot den ernst van het werk en — hier houdt het lachen dan ook op.

Brief 328.

67. HUISJE IN DE HEI.

Penteekening, 22 × 28.

Ik ben zeer blijde, dat ik hier ben, want, kerel, het is hier rijk.

Brief 325.

Op een slikavond na den regen vond ik het hutje, dat in de natuur machtig mooi is.

Brief 335.

68. LANDSCHAP MET BRUG.

Zwartkrijtteekening met verf, 28 × 42.

Ik vind het hier hoe langer hoe mooier en zal wel van 't begin af er op werken, hier te blijven in de streek. Want het is zoo mooi hier, dat tevens om het te maken nog veel studie vereischt wordt en doorwrocht werk slechts een juister begrip van de dingen, zooals zij au fond zijn in hun ernstig, sober karakter, kan geven. Figuren ontmoette ik superbe, maar nog eens, eene natuur, die zooveel noblesse, zooveel waardigheid en ernst

heeft, moet met bezonkenheid en geduld en langdurig werk worden behandeld. Daarom moet mij. van 't begin af aan ik het niet als maar eens hier komen kijken beschouwen, maar ligt het in den aard van de zaak, als alles goed gaat en we wat voorspoed mogen hebben, ik voor goed blijf.

Brief 327.

69. HUTTEN OP DE HEIDE.

Zwartkrijtteekening met wit, 43 × 58.

Nu is het bovendien in mijn oog curieus genoeg, dat net precies in deze dagen in mijzelf ook een verandering is.

Dat net precies nu ik in een entourage kom, die mij zoo almachtig inpakt, mijn gedachten ordent, regelt, vaster maakt, vernieuwt, vergroot, dat ik er geheel mee vervuld ben.

En U schrijven kan vol van wat die stille, trieste hei in mij werkt. Juist op dit moment gevoel ik in me het begin van iets beters. Dat er nog niet is, maar toch, ik zie in mijn werk dingen — die ik nog pas niet had. Het schilderen valt mij makkelijker, ik voel trek, om allerlei dingen aan te grijpen, die ik nog daarliet tot heden.

Brief 333.

70. PLOEGER.

Zwartkrijtteekening, 18 × 32.

Ik heb vandaag achter de ploegers gelooper, die een aardappelveld omploegden en waar vrouwen achteraanliepen, om enkele overgebleven aardappels op te rapen.

Brief 333.

Ge ziet, ik grijp er maar in, het een en het ander pak ik bij den kop, het zal later vanzelf zich ordenen en bezinken. Maar ik wil hier niet beginnen met een vooruit gemaakt plan, ik wil integendeel mijn plan bezinke uit mijn studies. Ik ken nu het eigenlijk karakter van het land nog niet, ik maak alles, wat mij nu tegenkomt en dan later, als ik ondervinding zal hebben, zoo wil ik trachten het te geven in 't geen au fond het meest karakteristiek is.

Brief 332.

NUENEN.

December 1883 — November 1885.

„Men moet veel en lang kijken op de natuur, eer men tot de over-„tuiging komt, dat wat de groote meesters voor meest aangrijpends

„hebben geschilderd, toch zijn grond in 't leven en de werkelijkheid zelf „heeft. Een basis van soliede poësie, die eeuwig als daadzaak bestaat en „gevonden kan worden, als men diep genoeg graaft en zoekt".
Brief 393.

71. MAAIENDE BOER.

Zwartkrijtteekening, 45 × 35.

Ik ben dezer dagen bezig om hetgeen Delacroix zei van het teekenen : ne pas prendre par la ligne mais par le milieu, in practijk te brengen op het teekenen van een hand en arm. Men heeft daar gelegenheid genoeg, om van ovalen uit te gaan. En wat ik er mee zoek te krijgen is niet een hand te kunnen teekenen, maar de geste, niet mathematisch correct een kop, maar de groote expressie. Het den wind opsnuiven als een spitter even op kijkt b.v. of het spreken. Enfin, het leven.
Brief 408.

Ik vraag het U, kent gij in de oude Hollandsche schòol een enkelen spitter, een enkelen zaaier?? Hebben ze ooit gezocht, „een arbeider" te maken? Heeft Velasquez het gezocht in zijn Waterdrager of typen uit 't volk ? Neen.

Werken, dat doen de figuren op de oude schilderijen niet....

Ziedaar, Millet heeft het gedaan. Lhermitte en in 't algemeen de boerenschilders van deze eeuw — een Israëls — die vinden dat mooier dan iets anders.

Maar zelfs in deze eeuw, hoe betrekkelijk weinigen onder 't legio schilders, die het figuur willen — ja, avant tout — om 't figuur, d.i. om vorm en model, maar het zich niet denken kunnen dan werkende.... en er de behoefte bij hebben de actie te schilderen om de actie....

.... een Parijzenaar, die op de academie zijn teekenen heeft geleerd, zal de ledematen en de structuur van 't lichaam steeds op eenzelfde manier, charmant soms — correct van proportie en anatomie — laten voelen. Maar als Israëls, of als Daumier of Lhermitte b.v. een figuur teekent, zal men den vorm van het lichaam veel meer voelen en toch zullen, daarom noem ik er juist graag Daumier bij, de proporties soms haast willekeurig zijn, de anatomie en structuur volstrekt niet goed dikwijls „in de oogen van de academiciens". Maar 't zal leven. En vooral ook Delacroix....

Zeg tegen Serret, dat ik wanhopig zou zijn, als mijn figuren goed waren, zeg hem, dat ik ze niet academisch correct wil, zeg hem, dat ik bedoel, dat als men een spitter photografeert, dat hij dan zeker niet spitten zou. Zeg hem, dat ik de figuren van Michel Ange prachtig vind, al zijn de beenen bepaald te lang, de heupen te breed. Zeg hem, dat in mijn oog Millet en Lhermitte daarom de ware schilders zijn, omdat ze de dingen niet schilderen zooals ze zijn, droog analyseerend nagespeurd, doch zooals zij : Millet, Lhermitte, Michel Ange, ze voelen. Zeg hem, dat mijn groot verlangen is, zulke onjuistheden te leeren maken, zulke afwijkingen, om-

werkingen, veranderingen van de werkelijkheid, dat het mochten worden, nu ja, leugens, als men wil, maar — waarder dan de letterlijke waarheid.
Brief 418.

72. STUDIEBLAD.

Zwartkrijtteekening, 33 × 20.

Ik heb ook een teekening gemaakt, ofschoon slechts een impressie, van een houtverkooping.
Brief 351.

73. HOOIENDE BOERIN.

Zwartkrijtteekening, 52 × 41.

Als men maar doorgaat met zich aan de natuur te houden, wordt het met 't jaar beter.
Waar met den dag meer ik van overtuigd word is, dat die lui er niet komen, die van het worstelen met de natuur geen hoofdzaak maken.
Brief 393

74. SCHETS VAN EEN BOERIN.

Zwartkrijtteekening, 31 × 18½.

Sedert ik hier ben, is er, geloof ik, geen dag geweest, waarop ik niet bij de wevers of boeren van 's morgens tot 's avonds zit te werken.
Brief 360.

75. KOREN BINDEN.

Zwartkrijtteekening, 53 × 41.

Er is een school — geloof ik — van impressionnisten. Maar ik weet daar niet veel van. Wel weet ik echter, wie de oorspronkelijke en eigenlijke lui zijn, waarom — als om een as — de boeren- en landschapschilders zullen draaien. Delacroix, Millet, Corot en de rest.
Brief 402.

76. STUDIE VAN EEN VROUW.

Zwartkrijtteekening, 34 × 19½.

Als 't geen men zegt men duidelijk zegt, is dit in strikten zin genomen niet genoeg ?
En met meer charme 't te zeggen moge het aangenamer maken om te hooren, wat ik niet versmaad echter, doch heel veel mooier maakt het 't geen waar is niet....
Brief 371.

77. WERKENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening, 52 × 36.

Ziehier een paar woorden, die mij in de Millet van Sensier zeer troffen en ontroerden, gezegden van Millet :

„L'art c'est un combat — dans l'art il faut y mettre sa peau. Il s'agit de travailler comme plusieurs nègres : J'aimerais mieux ne rien dire, que de m'exprimer faiblement".

Brief 180.

78. STUDIE VAN EEN VROUW.

Zwartkrijtteekening, 34 × 20.

Want weet het wel, hoe zeer ik ook liefde heb voor landschap, ik heb nog meer liefde voor figuur. Doch dit is het moeielijkst en kost mij natuurlijk nog veel studie en werk en ook nog tijd.

Brief 219.

79. BUKKENDE BOERIN.

Zwartkrijtteekening, 52 × 38.

Een ding blijf ik gelooven, het worstelen met de natuur is geen ijdel werk en ofschoon ik niet weet, welk het resultaat zal zijn, er moet een resultaat zijn.... En ofschoon ik nog geen definitief resultaat U kan wijzen, gij zoudt zien, dat het langzamerhand zich ontwikkelt en gij zoudt zien, dat ik zoek naar een groote zaak.

Brief 255.

80. KOP VAN EEN BOERIN.

Penteekening, 12½ × 10.

Ik ben zeer druk werkende aan de serie koppen uit het volk; die ik me heb voorgenomen te maken,.... 's avonds krabbel ik ze uit het hoofd meestal even op een vodje papier....

Brief 390.

.... het groote geschiedt niet bij impulsie alleen en is een aaneenschakeling van kleine dingen, die tot elkaar gebracht zijn.

Brief 237.

81. GAANDE BOERIN.

Zwartkrijtteekening, 33 × 19.

Ik ben druk doende aan de figuurteekeningen, ik zal er echter een 100 tal moeten maken vóór ik dezelfde schilderen zal, daar het me zoodoende geld en tijd uithaalt.

Ik geloof ik ze ronder en voller zal krijgen dan vroeger.

Ik ben echter absoluut zonder geld en weet haast niet, hoe de maand door te komen.

Bij tijden kan ik er mistroostig om worden, dat het altijd maar blijft niets verkoopen.
Toch ga ik door en verhard er me tegen in.
Anderen hebben 't ook verdragen.
Brief 412.

82. VROUW AAN HET SPINNEWIEL.

Penteekening, 12½ × 18½.

Als 't mij lukken mag, wat warmte en liefde in 't werk te leggen, dan zal het zijn vrienden vinden. Doorwerken is de kwestie.
Brief 278.

83. HOOIENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening, 59 × 40.

.... mij interesseert nog meer de proportie van een figuur, de verdeeling van het eirond van een kop, en ik heb geen houvast voor de rest, eer ik 't figuur nog meer in mijn macht heb.
Brief 394.

84 WINTERLANDSCHAP.

Pen- en potloodteekening, 20 × 27½.

Pa en Moe zullen nooit kunnen vatten, wat schilderen is — niet het begrip krijgen, dat een figuurtje van een spitter — eenige voren omgeploegde grond — een brokje zand, zee en lucht serieuse motieven zijn en zóó moeilijk, maar ook zóó mooi, dat het wel degelijk de moeite waard is, zijn leven er aan te wijden, die poëzie, welke er in is, weer te geven.
Brief 226.

85. HAKKENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening, 33 × 37.

.... er zijn ook menschen, die evenals 't soms aangenaam en opwekkend is voor een gezond gestel, eens een wandeling te doen als 't hard waait, er zijn ook liefhebbers, zeg ik, die voor dat barre niet bang zijn.
Brief 205.

Wie liever de boeren zoetsappig ziet, ga zijn gang. Ik voor mij ben er van doordrongen, dat het op den duur beter resultaten geeft ze in hun ruwheid te schilderen, dan conventioneele liefheid er in te brengen.
Een boerenmeisje is mooier dan een dame m.i., in haar bestoven en gelapten blauwen rok en jak, die door weer, wind en zon de fijnste nuances krijgen. Maar trekt ze een damespak aan, dan is het echte er af. Een boer in zijn bombazijnen pak op 't veld is mooier dan als hij Zondags naar de kerk gaat in een soort van heerenjas.
En eveneens, men zou ongelijk hebben aan een boerenschilderij een

zekere conventioneele gladheid te geven m.i. Als een boerenschilderij ruikt naar spek, rook, aardappelwasem, best, dat 's niet ongezond; als een stal ruikt naar mest, goed, daar is 't een stal voor; als 't veld een geur van rijp koren of aardappels of van guano en mest hebbe, dat is juist gezond, vooral voor stadsmenschen.

Aan zulke schilderijen hebben ze iets nuttigs. Maar geparfumeerd moet een boerenschilderij niet worden.

Brief 404.

86. SPITTENDE BOER EN BOERIN.

Zwartkrijtte tening met waterverf, 19½ × 31.

In elk geval, of de lui goed of niet goed vinden wat en hoe ik doe, ik voor mij weet geen anderen weg, dan zoolang worstelen met de natuur tot zij haar geheim zegt.

Brief 393.

87. BUKKENDE BOERIN.

Zwartkrijtteekening, 52 × 43.

Men moet om 't boerenleven te schilderen van zoo enorm veel gegevens meester zijn.

Brief 402.

88. SCHETS VAN WERKENDEN BOER.

Zwartkrijtteekening, 32 × 19.

Toch, ik zie nog liever spitters en vond het buiten 't Paradijs, n.l. daar, waar men meer denkt aan het strengere „ge zult Uw brood eten in 't zweet Uws aanschijns" mooier.

Brief 286.

89. WERKENDE BOERIN.

Zwartkrijtteekening, 34 × 20.

De figuren begin ik in deze nieuwe teekeningen met den romp en het komt mij voor, zij daardoor voller en breeder worden. Als 50 niet genoeg is, zal ik er 100 teekenen, en als 't dan niet genoeg is nog meer, tot ik solide heb wat ik wil, namelijk dat alles rond is en er als 't ware begin nog einde ergens aan den vorm is, doch die één harmonisch levensgeheel uitmaakt.

Brief 408.

90. BOER, OP DEN RUG GEZIEN.

Zwartkrijtteekening, 34 × 19.

De tijd is er niet meer en ik klaag daar niet over, dat het genoeg is een figuur volgens de academie conventioneel in elkaar zitte, of eigenlijk

al verlangen velen juist dat, er komt toch reactie — en ik hoop die leven in de brouwerij zal geven.
De artisten roepen om karakter, wel — 't publiek zal het ook doen.
Brief 416.

91. SPITTENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening, 34 × 19.

Ik heb 1½ jaar hier op die boerenfiguurtjes nu geloerd en op hun actie, juist om er wat karakter in te krijgen.
Brief 416.

92. SPITTENDE VROUWEN.

Zwartkrijtteekening, 18½ × 27.

Als ik zie b.v. in het Salonnummer zooveel schilderijen, die wat techniek aangaat als men wil onberispelijk zijn geteekend en geschilderd, dan vervelen veel daarvan me niettemin gruwelijk, omdat ze me niets te voelen of te denken geven, omdat ze zonder een zekere hartstochtelijkheid blijkbaar zijn gemaakt. En iets hartstochtelijks is in wat ik U stuur.
Brief 406.

93. SCHOVEN BINDENDE BOERIN.

Zwartkrijtteekening, 42 × 50.

De sleutel van veel dingen is de grondige kennis van het menschelijk lichaam, maar het kost ook bepaald geld, die te leeren. En ik vind bovendien, dat kleur, dat clair-obscur, dat perspectief, dat toon, dat teekening, alles enfin, ook wel degelijk bepaalde wetten heeft, die men bestudeeren moet en kan zooals chemie of algebra.
Dit is lang de gemakkelijkste opvatting der dingen niet en iemand die zegt : „O, het moet alles van nature er in zitten", maakt er zich makkelijk af. Als dat afdoende was ! Doch 't is niet afdoende, want al weet men nog zooveel instinctmatig, men moet juist dan nog driedubbel meer zijn best doen mijns inziens, om van instinct te komen tot la raison.
Brief 381.

94. LANDSCHAP MET MAN EN VROUW.

Penteekening op steen (litho), 14 × 25.

Het drukken heb ik altijd een mirakel gevonden, een dergelijk mirakel, als het tot een aar worden van een korrel graan. Een alledaagsch mirakel, juist, omdat het alledaagsch is, te grooter, men zaait één teekening op den steen of in de etsplaat en men oogst er een menigte van.
Brief 277.

95. WERKENDE BOER.

Zwartkrijtteekening, 43 × 32.

Deze kerels doen allen iets en dat vooral moet in 't algemeen volgehouden worden bij de keus der motieven, dunkt mij. Ge weet zelf, hoe mooi de talrijke rustende figuren zijn, die zoo heel, heel dikwijls gemaakt worden. Deze worden meer gemaakt, dan werkende figuren. Het is steeds erg verleidelijk, om een figuur in rust te teekenen ; de actie uit te drukken is zeer moeielijk en het effect is in 't oog van velen „aangenamer" dan iets anders.

Doch dit aangename mag waarheid niet uit 't oog verliezen en de waarheid is, dat er meer sjouwerij, dan rusten in 't leven is.

Brief 251.

96. SPINNENDE VROUW.

Penteekening 14½ × 20½.

Ik heb nogal druk gewerkt aan een spinster, waarvan ik U eens hierbij een krabbeltje stuur.

Het is nogal groot en in een donkeren toon geschilderd, het figuur is in 't blauw, met een doek, die zoowat muiskleurig is. Ik hoop er nog een soortgelijk te maken van een oud mannetje aan het spoelwiel bij een raampje, waar ge U misschien een kleine studie van herinnert.

Brief 370.

97. HUISWAARTS GAANDE.

Zwartkrijtteekening, 54 × 35.

Voor mij is niet Manet, doch Millet die essentieel moderne schilder, die den horizon opende voor velen.

Brief 355.

98. GRAFKAPELLETJE TUSSCHEN BOOMEN.

Penteekening, 15½ × 12.

Ik heb het kerkje met de heg en de boomen geschilderd, zooals onlangs voor moeder, zoo'n soort geval.

Brief 355.

Het gevoel en de liefde voor de natuur vindt altijd vroeger of later weerklank bij menschen, die zich voor kunst interesseeren. De plicht van den schilder is het, zich geheel in de natuur te verdiepen en al zijn intelligentie te gebruiken, zijn gevoel in zijn werk te leggen, zoodat het voor anderen verstaanbaar wordt.

Brief 221.

97.

ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE
LIBRARY
MUSEUM

99. KOREN MAAIEN.

Zwartkrijtteekening, 40 × 26.

Ik werk dagelijks hard aan figuurteekenen. Ik moet er echter wel een honderd hebben, nog meer zelfs, voor ik er weer eens af kan. Het is me te doen om iets anders te vinden dan mijn oude teekeningen en om het karakter van de boertjes — bepaald die van hier — te vinden.

En we gaan naar den oogst, en dan moet ik èn bij 't koren oogsten èn bij 't aardappels uit doen, er een campagnetijd van maken. Het is dan dubbel moeilijk model te hebben èn toch moet het, want hoe langer hoe meer word ik overtuigd, dat men niet te conscientieus kan zijn, dat men altijd en eeuwig zich moet inspannen op wat Daudet noemt : la chasse au modèle.

Brief 414.

100. KORENSCHOVEN BINDEN.

Zwartkrijtteekening, 43 × 54.

Ik voor mij ben volstrekt niet voornemens minder hartstochtelijk in ideeën of in leven te worden dan ik ben. Geenszins — laat ik mijn hoofd stooten, laat ik zelfs me vergissen dikwijls — ongelijk hebben dikwijls — dat gnat ook slechts voor zoover 't voeten heeft — au fond ongelijk heb ik echter niet.

Brief 381.

Liever dan te zeggen, er moet karakter zijn in een spitter, omschrijf ik het met te zeggen, die boer moet een boer zijn, die spitter moet spitten en dan is er iets in wat essentieel modern is.....

Het boerenfiguur in zijn actie te geven, ziedaar, wat een figuur is — ik herhaal het — essentieel modern — het hart van de moderne kunst zelf, dat, wat noch Grieken, noch Renaissance, noch oude Hollandsche school hebben gedaan.

Brief 418.

101. BOER.

Zwarkrijtteekening, 34 × 19½.

Weet dit eens en vooral, als ik U geld vraag, ik vraag het niet voor niets, mijn werk, dat ik er mee maak, kunt gij er voor krijgen, en indien nu ik daarin ten achter ben, ik ben op een rechten weg om er in vóór te komen zelfs.

Brief 390.

102. POTTEN SCHUREN.

Zwartkrijtteekening, 52 × 41.

Voor wie bepaald zoekt uit te drukken 't brutale, 't breede en krachtige van de figuren, is niet aquarel 't meest sympathieke middel. Zoekt men

meer uitsluitend toon of kleur, dan wordt 't iets anders, dan préteert zich aquarel er uitmuntend voor. Nu geef ik wel toe, dat van die zelfde figuren in de werkelijkheid men andere studies zou kunnen maken uit een ander oogpunt (n.l. toon en kleur) met een andere bedoeling gemaakt — doch vrage, indien mijn stemming en persoonlijk gevoel mij in de allereerste plaats het karakter, de structuur, de actie der figuren doen opmerken, zal men 't me kwalijk nemen, als ik, deze emotie volgende, niet tot een aquarel, maar tot een teekening met enkel zwart of bruin kom ?

Brief 297.

103. GAANDE BOER.

Zwartkrijtteekening, 34 × 19.

Ik wil niet, dat de mooiigheid door mijn materiaal, doch door mij kome. Ben ik nog wat verder, dan trek ik eens nu en dan een mooi pak aan, ik bedoel, werk met een dankbaar teekenmateriaal.

Brief 195.

104. KOREN MAAIEN.

Zwartkrijtteekening, 42 × 54.

In dit schrijven aan U wensch ik nog eens te zeggen, dat hoe langer hoe meer het mij voorkomt, de meest practische en directe weg om te vorderen met het werk is, het niet al te ver te zoeken en laag bij den weg te blijven....

Is het niet beter eigenlijk, dat ik ronduit zeg tegen mezelf : „Reken je werk nog niet rijp genoeg, wegens wat ge wilt en bedoelt nog niet begrijpelijk genoeg schijnt voor wie het zien, daar ze er als 't ware van schrikken min fo meer — ga nog door — werk trouw en krachtig naar de natuur."

Brief 314.

105. STUDIE VAN BOEREN.

Zwartkrijtteekening, 33 × 20.

Ik weet de toekomst niet, Theo, maar ik ken wel de eeuwige wet, dat alles verandert ; denk 10 jaar terug en de dingen waren anders, de toestanden, de stemming van de lui, alles enfin. En 10 jaar verder draait zeker ook weer veel om.

Maar iets doen blijft, en iets gedaan hebben heeft men niet licht spijt van. Hoe actiever hoe beter, en ik had liever een mislukking dan een stilzitten.

Brief 418.

106. KOREN SNIJDEN.

Zwartkrijtteekening, 55 × 35.

Ik werk, zooals ik reeds schreef, dezer dagen druk aan figuurteekeningen ; ik zal die sturen, juist vooral met het oog op Serret, om hem te

laten zien, dat het ensemble van een figuur en de vorm mij verre van onverschillig is.
Brief 413.

107. KOREN MAAIEN.

Zwartkrijtteekening, 34 × 54.

Juist al doende leerende kan 't niet anders, of ik moet toch vorderen, iedere teekening, die men maakt, iedere studie, die men schildert, is een stap. Het gaat nu wel als op een weg, men ziet het torentje aan 't eind, doch aangezien 't terrein golft, zoo, als men denkt er te zijn, is er al weer een eind, dat men eerst niet zag en ook al weer er bij komt. Evenwel, men nadert.
Brief 339.

108. WERKENDE BOER.

Zwartkrijtteekening, 43 × 33.

Neen, men moet de boeren schilderen als zijnde zelf een hunner, als voelende, denkende zooals zijzelven.
Als niet anders kunnende zijn dan men is.
Brief 404.

109. SPITTENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening, 36 × 53.

Verkeet niet, dat ik bepaald overtuigd ben een boerenschilder niet beter kan doen dan een voorbeeld nemen aan Barbizon.
Wonen en leven goed midden in 't geen men schildert, want het is buiten iederen dag nieuw en anders.
Brief 397.

110. KORENOOGST.

Zwartkrijtteekening, 23½ × 33.

Mij aangaande, kerel — ofschoon de molen weg is en even onherroepelijk de jaren en mijn jeugd van vroeger — wat diep binnen in mij weer wakker is, dat is het geloof, dat er iets goed is en dat het de moeite waard is, om zich in te spannen en zijn best te doen, het leven serieus op te vatten. Mischien, of liever zeker, zit dat er nu vaster bij me ingeworteld dan vroeger, toen ik minder ondervonden had. Het is nu bij mij de kwestie, de poëzie van toen uit te drukken in teekeningen.
Brief 219.

111. WERKENDE BOERIN.

Zwartkrijtteekening, 28 × 21½.

Ik voel ten duidelijkste het groote gewicht van den contour.
.... Maar ge zult wel zien als ge op 't atelier komt, dat behalve dat zoeken naar den contour, ik ook wel degelijk net als een ander gevoel heb voor de krachten....
En dat ik ook er niets op tegen heb aquarellen te maken, alleen die gronden zich op 't teekenen vooreerst, en dan uit het teekenen spruiten, buiten en behalve de aquarel, allerlei andere takken uit, die zich bij mij net als bij ieder ander, die met liefde werkt, op zijn tijd ontwikkelen zullen.
Brief 221.
Ik heb hier liggen een paar figuren, een vrouw met een schop, op den rug gezien.
Brief 416.

112. INTERIEUR.

Zwartkrijtteekening, 23 × 20.

Ik voor mij, ondanks veel oud en nieuw verdriet, twijfel hoe langer hoe minder aan mijn toekomst, èn wat mijn werk èn zelfs ook wat mijzelf betreft.
Toch weet ik, dat in beide opzichten ik veel strijd zal hebben, dat èn mijn werk èn ikzelf tegenkanting zullen krijgen, een slechten indruk zullen maken in veel gevallen, doch niet in alle.
En wat mijn werk betreft, met den dag meer word ik feller er op en krijg ik een opgewektheid terug als was ik 20 jaar.
Brief 382.

113. INTERIEUR.

Zwartkrijtteekening, 21½ × 29.

Natuurlijk moet ik zoeken, om te vinden en lukt me lang niet alles, toch, in 't eind wordt het werk goed.
Brief 315.

114. INTERIEUR.

Zwartkrijtteekening, 43 × 28.

Als ik zeg dat ik een boerenschilder ben, dat is werkelijk zoo en zal U wel meer blijken in 't vervolg, ik voel mij thuis daar. En 't is niet voor niets, dat ik bij de mijnwerkers en de turfboertjes en de wevers en boeren hier zooveel avonden bij 't vuur heb zitten peinzen, tenzij ik geen tijd had om te denken door het werken.
Door op alle uren van den dag voortdurend het boerenleven te zien, ben ik er zoo ingeraakt, dat werkelijk ik aan niets anders haast ooit denk.
Brief 400.

115. INTERIEUR.

Zwartkrijtteekening, 28 × 25½.

Dat opgaan in 't moment — dat zoo gansch en al meegesleept worden en geïnspireerd door 't milieu, waarin men toevalligerwijs is — wat kan men er aan doen? En al kon men er zich tegen in zetten, als men wou, waartoe zou het nuttig zijn, waarom zou men zich niet overgeven aan dat, wat voor de hand ligt, als zijnde dit nog après tout de zekerste weg om iets te créeeren.

Brief 357.

116. NAAIENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening, 39 × 23½.

Ik kan nog geen enkel schilderij laten zien, desnoods nog geen enkele teekening.

Maar studies maak ik wel, en juist daarom kan ik me heel best voorstellen de mogelijkheid er één tijd kome, dat ik ook grifweg composeeren zal kunnen. En trouwens 't is moeilijk te zeggen waar studie ophoudt en schilderij begint.

Ik denk over een paar grootere, doorwerkte dingen en als het eens was, dat ik helderheid kreeg om de effecten, die ik op 't oog heb, weer te geven, in dat geval zou ik de studies in kwestie nog hier houden, want dan zou ik ze er zeker voor noodig hebben — het is b.v. zooiets, namelijk figuren tegen 't licht van een raam in.

Ik heb er studies van koppen voor, zoowel tegen 't licht in als met 't licht mede en 't heele figuur heb ik al verscheiden keer onder handen gehad; garen windende, naaister, of aardappels schillen. En face en en profiel, het is een moeilijk effect.

Brief 396.

117. AARDAPPELSCHILLENDE BOERIN BIJ DEN HAARD.

Zwartkrijtteekening met houtskool, 57 × 77.

Wat is het teekenen? Hoe komt men er? 't Is een zich heenwerken door een onzichtbaren, ijzeren muur, die schijnt te staan tusschen wat men voelt en wat men kan. Hoe moet men door dien muur heen komen — daar er tegen beuken niets helpt — men moet dien muur ondermijnen en doorvijlen, langzaam en met geduld mijns inziens en ziedaar — hoe zal men aan zulk een werk assidu blijven, zonder zich te laten afbrengen ervan of afleiden, tenzij men nadenke en zijn leven regele naar principes? En zooals 't met het artistieke is, zoo is het ook met andere dingen. En het groote is niet iets toevalligs, het moet wel degelijk gewild worden. Of oorspronkelijk in een mensch de daden tot de

principes, of de principes tot de daden leiden moeten, is iets, wat me even ondecideerbaar schijnt en evenmin de moeite waard, gedecideerd te worden, als de kwestie wat er 't eerst geweest is, de kip of het ei. Maar als positiefs er van veel gewicht acht ik het, dat men trachte zijn denk- en wilskracht te ontwikkelen.

Brief 237.

118. INTERIEUR.

Zwartkrijtteekening, 40 × 25.

Dat ik betreffende kunst een bepaald geloof heb, maakt ook dat ik weet wat ik in mijn eigen werk wil krijgen en dat ik dat zal zoeken te krijgen, ook al ging ik zelf er bij onder door.

Brief 423.

119. WEVER.

Penteekening met kleur, 21½ x 28.

Ik voor mij vind het dikwijls pleizieriger onder de menschen, die het woord in kwestie niet eens kennen, b.v. de boeren, de wevers etc., dan in de beschaafdere wereld. Dat is voor mij wel gelukkig.

Zoo bijvoorbeeld heb ik nu, terwijl ik hier ben, mij verdiept in de wevers. Kent gij veel teekeningen van wevers? Ik maar zeer enkele. Voorloopig heb ik 3 aquarellen ervan gemaakt.

Deze lui zijn lastig te teekenen, omdat men in de kleine vertrekken zijn afstand niet kan nemen om 't getouw te teekenen, dat is geloof ik de reden, waarom het dikwijls mislukken moet, ze te maken. Ik heb hier echter een vertrek gevonden, waar twee getouwen staan en waar het te doen is.....

Het is een armzalig volkje, die wevers.

Brief 351.

120. WEVER.

Zwartkrijtteekening met inkt, 23½×31½

Hoor eens — toen ik nu Uw brief gelezen had over de teekeningen, heb ik dadelijk U gestuurd een nieuwe aquarel van een wever en vijf penteekeningen. Van mijn kant ook franchement zal ik U zeggen, dat ik geloof, dat het waar is, wat gij zegt, dat mijn werk veel beter moet worden, maar tevens ook, dat Uw energie, om er wat mee te doen, ook wel wat beslister mag worden.

Ge hebt nog nooit een enkele van me verkocht — voor veel of voor weinig niet — en het eigenlijk nog niet geprobeerd.

Brief 358.

Ik ben nu juist weer verdiept in twee nieuwe, groote studies van wevers-interieurs; het eene is een stuk van 't getouw met het figuur en een raampje.
Brief 372.

121. MAN AAN GARENWINDER.

Zwartkrijtteekening met inkt, 21½ × 22.

Ben ik stomp op landschap of lichteffekten, dan grijp ik de figuren aan en omgekeerd. Soms is er niets aan te doen dan af te wachten tot het over gaat, maar menigen keer lukt het mij de ongevoeligheid weg te krijgen door verwisseling van motieven, waarop ik mijn attentie heb. Hoe langer hoe meer echter boeien mij de figuren.
Brief 236.

122. WEVER.

Penteekening, 28 × 41.

Met een woordje wilde ik U vertellen, dat — ook ingevolge Uw brief, waarin ge een woord over penteekeningen zeidet — ik voor U heb vijf wevers, die ik naar mijn geschilderde studies heb gemaakt en eenigszins anders — en, geloof ik, pittiger — van factuur zijn dan de penteekeningen welke tot heden ge van me zaagt.
Brief 357.
Binnenkort hoop ik nog twee andere teekeningen van wevers op te zetten, waar het figuur heel anders in komt, waar namelijk de wever niet er achter zit, doch de draden van het stuk in orde brengt.
Brief 367.

123. VROUWENPORTRET.

Penteekening, 20½ × 12½.

Met 't schilderen van die koppen ben ik druk doende. Ik schilder overdag en 's avonds teekenen. Ik heb zoodoende er zeker reeds een 30 tal geschilderd en evenveel geteekend.
Met dit resultaat, dat ik kans zie, om het over een poosje, hoop ik, nog heel anders te doen.
Ik denk, dat het me voor 't figuur in 't algemeen helpen zal.
Brief 394.

124. a. FIGUREN OP EEN ZOLDERRUIMTE.

Penteekening, 9½ × 12½.

b. VROUW AAN HET WATER.

Penteekening, 16½ × 10.

c. STUDIEBLAD MET TWEE VROUWENKOPPEN.

Penteekening, 16½ × 10.

d. BOERIN BIJ DEN HAARD.

Penteekening, 9 × 12½.

e. FIGUREN LANGS EEN WEG.

Penteekening, 7 × 12.

f. BOER DIE EEN KAR LAADT.

Penteekening, 9½ × 16.

Hoe minder ik opschiet met de menschen, hoe meer ik de natuur leer vertouwen en mij in haar concentreeren.
Al die dingen maken me hoe langer hoe frisscher van binnen.
Brief 220.

125. STUDIE VAN BOEREN.

Zwartkrijtteekening, 33 × 20.

De grond van alles is figuurkennis, zoodat men de kerels en wijven en kinderen in alle mogelijke acties grif teekenen kan. Ik werk dus 't meest daarop, want ik meen niet, dat men langs een anderen weg komen kan tot wat ik wil.
Brief 270.

126. WINTERLANDSCHAP.

Penteekening, 20 × 12.

Het is op zoo'n wijs, dat ik mij zelf zie — als moetende in eenige jaren iets doen, waar hart en liefde in zit, dat doen met wilskracht. Leef ik langer, tant mieux, maar ik denk daar niet aan.
In die eenige jaren moet iets gedaan worden, die gedachte is mijn leiddraad bij mijn plannen maken over het werk. Eén zeker verlangen, om er kracht achter te zetten, zal U dan te meer begrijpelijk zijn. Tegelijk een zekere beslistheid, om eenvoudige middelen te bezigen. En misschien ook zult gij U kunnen begrijpen, ik voor mij mijn studies niet op zichzelf beschouw, doch altijd de gedachte heb aan het werk in zijn geheel.
Brief 309.

Het leven is voor niemand lang en de kwestie is maar, iets er mee te doen.
Brief 397.

ARLES.

Teekeningen en Aquarellen.
Februari 1888 — Mei 1889.

J'ai toujours encore présent dans ma mémoire l'émotion que m'a causée le trajet cet hiver de Paris à Arles. Comme j'ai guetté si cela était déjà du Japon! Enfantillage, quoi!
Brief aan Gauguin.

127. KANAAL VOOR EEN STAD.

Penteekening, 31 × 24.

Te rappelles-tu dans les petits dessins un pont de bois avec lavoir, une ville dans le fond? Je viens de peindre ce motif-là en grand format.
Brief 504.

128. BOOMGAARD.

Penseelteekening met inkt, 45 × 59.

Il faut que je dessine beaucoup, justement pour cette raison dont tu parlais dans ta dernière lettre. Les choses d'ici ont tant de style. Et je veux arriver à un dessin plus volontaire et plus exagéré.
Brief 495.

129. HOEK VAN EEN TUIN.

Waterverfteekening, 58 × 45.

Aussi ai-je la conviction que justement par un long séjour ici, je dégagerai ma personnalité.
Le Japonais dessine vite, très vite, comme un éclair, c'est que ses nerfs sont plus fins, son sentiment plus simple.
Brief 500.

B. AQUARELLEN.

ETTEN. DEN HAAG, NUENEN.

Mauve heeft mij nu een nieuwen weg gewezen, om iets te kunnen maken, n.l. het aquarelleeren. Nu, daar verdiep ik mij nu in en zit te smeren en weer uit te wasschen, enfin te zoeken en te streven.
Puisqu'il faut faire des efforts de perdu.
Puisque l'exécution d'une aquarelle a quelque chose de diabolique.
Puisqu'il y a du bon en tout mouvement énergique
Brief 170.

130. KOLENDRAAGSTERS.

Waterverf, 31 × 49.

Heb weer eens gewerkt aan mijnwerkersvrouwen, die zakken kolen dragen in den sneeuw, aquarel. Vooral echter heb ik er een stuk of 12 studies voor geteekend van figuren en 3 koppen en ik ben nog niet klaar. In de aquarel heb ik toch, geloof ik, het effect, maar het is mij nog niet groot genoeg van karakter. De werkelijkheid is iets als Les Glaneuses van Millet, streng, dus begrijpt ge, dat men niet een effet de neige ervan maken moet, 't welk maar een impressie zou zijn en slechts dan raison d'être zou hebben, als 't om 't landschap te doen ware.
Brief 241.

131. MOEDERZORG.

Waterverf, 40 × 24.

Nu zit ik weer in een dergelijke periode van strijd en moedeloosheid, van geduld en ongeduld, van hoop en desolatie. Maar ik moet daar doorworstelen en enfin, over een tijd zal ik het aquarelleeren wel beter vatten.
Brief 169.

132. BOOMHAKKERS.

Waterverf, 35 × 43.

In alle geval, Theo, ik heb zoo door Mauve eenig licht gekregen met betrekking tot de mysteries van 't palet en het aquarelleeren....
Wat is een aquarel een heerlijk ding om ruimte en lucht uit te drukken, zoodat het figuur in de atmosfeer zit en er leven in komt.
Brief 163.

133. IN DE KERK.

Waterverf, 27 × 37.

Ben bovendien bezig aan een aquarel van een kerkbank, die ik zag in een klein kerkje op de Geest, waar de diakoniemannetjes gaan (men noemt ze hier zeer expressief „weesmannen" en „weesvrouwen"). Dit is een stuk uit een brok banken, er zijn nog andere koppen op den achtergrond.

Brief 235.

Ik zal echter nog door veel mislukkingen heen moeten, want ik geloof, dat bij aquarel het veel op groote handigheid en snelheid van werken aankomt. Men moet werken in het half natte om harmonie te krijgen en heeft dan niet veel tijd tot bezinnen. Het komt dus niet op een stuksgewijs afmaken aan, neen, men moet zoo die 20 of 30 koppen haast in eens er achter elkaar opzetten.

Zie hier een paar aardige gezegden omtrent aquarellen: „L'aquarelle est quelque chose de diabolique" en het andere woord is van Whistler, die zeide: „Ja, ik heb dat in twee uur gedaan, doch ik heb jaren gewerkt, om zooiets in twee uur te kunnen doen".

Brief 270.

134. AARDAPPELSCHILLENDE BOERIN.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 29 × 22.

Met veel werken, kerel, hoop ik nog eens wat goeds te maken. Ik heb het nog niet, maar ik jaag er naar en vecht er om, ik wou iets ernstigs, iets fris — iets, waar ziel in mocht wezen! Vooruit, vooruit.

Brief 257.

135. MAN BIJ HET VUUR.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 54 × 44.

Ik heb gisteren een teekening gemaakt, een oud man, die dorre rijzen op den haard legt.

Brief 158.

136. BOERIN AAN DEN HAARD.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 44½ × 62. — Get. o. r. Vincent.

Het is met het teekenen zoowat als met het schrijven. Als men als kind schrijven leert, heeft men een gevoel als was het onmogelijk, dat men er ooit achter kwam en schijnt het een mirakel, als men den schoolmeester zoo vlug ziet schrijven. Dat neemt niet weg men op zijn tijd het toch beet krijgt. En ik geloof werkelijk, dat men zoo moet leeren teekenen, dat het even gemakkelijk gaat als iets opschrijven en dat men de proportie

zoo in 't hoofd moet hebben en zoo moet leeren zien, dat men naar willekeur 't geen men ziet, naar grooter of kleiner maatstaf, kan weergeven.

Brief 232.

137. KOFFIE MALEN.

Penteekening met waterverf, 55 × 38.

Twee dingen, die eeuwig waar blijven en elkaar aanvullen zijn m.i.: Doof Uw inspiratie en verbeeldingskracht niet uit, wordt geen slaaf van 't model en het andere: Neem model en bestudeer het, want anders krijgt Uw inspiratie geen plastisch corps.

Brief 241.

138. AARDAPPELSCHILSTER.

Zwartkrijtteekening met kleur, 37 × 32.

Gij ziet, ik zoek naar toon, een kopje of een handje, dat gloeit en waar leven in zit en dat uitkomt tegen een dommelenden achtergrond, schemerend....

Brief 170.

Mauve zegt het zal goed gaan, maar dat neemt niet weg, dat de aquarellen, die ik maak, toch nog niet bepaald verkoopbaar zijn. Nu, ik heb er zelf ook wel hoop op en ik zal er terdeeg op sjouwen, maar het is soms desperaat genoeg als men 't wat hooger op wil voeren en 't wordt dik. Dat is iets, om wanhopig te worden, want het is geen kleine moeilijkheid.

Brief 173.

139. BRABANTSCHE BOERIN.

Potloodteekening met sepia en inkt, 44 × 29.

Het kost een aanhoudende studie om 't geen men voelt uit te drukken en den vorm uit te drukken.

Brief 287.

Ik zoek mij op te werken tot een hooger standpunt van kennis en handigheid meer in 't algemeen, dan wel dat ik mij bekommer om 't afmaken van b.v. deze of gene schets. Als ik een maand geteekend heb, maak ik eens een paar aquarellen b.v. als bij wijze van het dieplood uitwerpen, ik zie dan telkens, dat ik wel 't een of ander gevonden heb, doch er weer nieuwe bezwaren komen kijken. Ik begin dan opnieuw te ploeteren om die te boven te komen.

Brief 270.

140. VERSTELLENDE VROUW.

Waterverf, 54 × 43.

Tusschen de bedrijven in heb ik nog een groote studie van eene naaister gemaakt.

Brief 292.

Theo, wat is toon en kleur een groot ding. En wie er geen gevoel voor leert hebben, wat zou hij ver van 't leven afblijven.
Brief 164.

141. LEZENDE MAN.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 45 × 56.

Ik heb een verbazend koopje gehad aan prachtige houtsneden uit de Graphic.... en ik heb zulke mooie dingen met een zekere rust in huis, omdat kerel, ofschoon ik er nog een heel eind vandaan ben om ze zelf zóó mooi te maken, ik toch een paar studies van oude boertjes enz. aan den muur heb hangen, die bewijzen, dat mijn enthousiasme voor die teekenaars niet maar enkel ijdelheid is, maar dat ik er op tob en er naar streef, om zelf ook iets te maken, dat realistisch is en toch met sentiment gedaan.
Brief 169.

142. DE DOODE.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 35 × 62.

Deze week teekende ik een paar liggende figuren, ik zal wel eens figuren van lijken of zieken noodig hebben, zoowel mannen als vrouwen.
Brief 280.
En dan vind ik het een mooi woord van Gavarni: Il s'agit de saisir ce qui ne passe pas dans ce qui passe.
Een van die dingen, „qui ne passeront pas", is het quelque chose là-haut en het geloof in God ook, al mogen de vormen veranderen, verandering, die even noodig is, als de vernieuwing van het groen in de lente. Doch ge begrijpt uit dit een en ander, dat in die teekeningen het niet mijn doel is, om aan den vorm hulde te doen, doch wel om te toonen, dat ik het Kerstmis- en Oudejaarssentiment hoog respecteer.
Brief 253.

143. ZOOGENDE MOEDER.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 46 × 59.

Niet dat ik iets buitengewoons zal worden, maar iets „gewoons" wel degelijk en dan bedoel ik met gewoon, dat mijn werk gezond en raisonnable zal zijn en een reden van zijn zal hebben, en ergens toe dienen kunnen.
Brief 154.

144. INTERIEUR MET VROUW.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 59 × 45.

Ik heb als jongen soms met een oneindige sympathie en respect zelfs

opgezien naar een half verwelkt vrouwengelaat, waar het op geschreven stond als 't ware : hier is het leven in werkelijkheid over heen gegaan.
Brief 164.

145. OUDE VISSCHER.

Potloodteekening met inkt en verf, 45 × 25.

Kocht gisteren een bijzonder pittoresk gelapte kiel van grof linnen. Ik heb altijd het oog op dergelijke zaken, door er wat op te studeeren heeft men veel meer satisfactie van zijn modellen, dan wanneer men 't geheel aan het toeval overlaat. Ik heb een liefde voor het atelier, zooals een schipper voor zijn schuit zou hebben.
Brief 271.

146. VEGENDE MAN.

Waterverf met krijt, 57 × 27.

Hetgeen Mauve mij tot mijn troost zegt, als mijn teekeningen zwaar, dik, modderig, zwart, dood worden, is dit : „Als gij nu al dun werktet, dan zou het maar een zekere chic zijn en ge zoudt later waarschijnlijk dik worden. Maar ge zit nu te sjouwen en het wordt zwaar, maar dat wordt later snel en dun". Mits dat maar zoo uitkomt, heb ik er niet op tegen.
Brief 173.

147. KARNENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening met kleur, 55 × 32.

Ik geloof mij niet te bedriegen als ik meen, dat het productief zijn en blijven in verband staat met de studies die men heeft en blijft maken.
Hoe meer verscheidenheid daarin, hoe meer men daarop sjouwt, hoe gemakkelijker men later werkt, als het op eigenlijke schilderijen of teekeningen aankomt. Enfin de studies reken ik het zaad te zijn en hoe meer men zaait, hoe meer men mag hopen te oogsten.
Brief 232.

148. VERSTELLENDE VROUW.

Waterverf, 61½ × 46½.

Ge moet het me niet kwalijk nemen, broer, dat ik er over spreek. Ik zoek in mijn werk iets stils en iets leuks, evenmin als dat ik goedvind, ze geheel stil blijven liggen, evenmin verlang ik er naar, dat mijn werken in de eerste winkels in cannelurelijsten zullen geëtaleerd zijn, ziet ge.
Brief 358.

149. VROUW BIJ HET VUUR.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 60 × 45.

Nu is 't zóo koud, dat ik haast uitsluitend figuur teeken binnenshuis, naaister, mandenmaker, etc.
Brief 153.

150. AARDAPPELSCHILLEN.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 50 × 45.

Verder heb ik een vrouw met witte muts geteekend, die aardappelen schilt.
Brief 150.
Wat men uit zichzelf leert, leert men zoo spoedig niet, maar het grift zich meer vast.
Brief 232.

151. BREIENDE VROUW.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 50 × 32.

Men moet mijns inziens zich niet sparen als het er op aankomt, is het dat men een tijdje uitgeput is, dat komt weer terecht en men heeft gewonnen dat men zijn studies binnen heeft, net als de boer zijn koren of hooi.
Brief 225.
Enfin, met spijt hebben en bij de pakken neerzitten, daar zou men niet verder mee komen, maar vooruitscharrelen is wat men moet zoeken te doen.
Brief 148.

152. MEISJE.

Zwartkrijtteekening, 44 × 57.

Ik heb veel werk gemaakt en zal het blijven maken van het teekenen, omdat dit de ruggegraat van 't schilderen is, het geraamte, dat al de rest steunt.
Ik heb er zooveel pleizier in Theo, dat ik mijzelf om reden van de kosten meer zal moeten bedwingen dan aanzetten.
Brief 224.

153. STAAND MEISJE.

Zwartkrijtteekening met waterverf, 39½ × 20.

Ik heb dezer dagen ook eens kinderen geteekend en dat is mij erg goed bevallen.
Brief 165.

154. ZAAIENDE MAN.

Zwartkrijtteekening, 62 × 46½.

De andere zaaier heeft een korf.
Brief 150.

Kerel, wat is het veld mooi! Als ik meer verdienen zal en meer kan spendeeren aan modellen, zal ik nog heel andere dingen maken, hoor!
Brief 160.

155. DE MOLENS.

Waterverf met potlood en krijt, 26 × 60. Get. o. r. Vincent.

Ik ben in Den Haag geweest tot Donderdagmorgen. Toen ben ik nog naar Dordt gegaan, omdat ik in de spoor een plek gezien had, die ik eens teekenen wilde, namelijk die rij molens. Hoewel het regende, heb ik het toch nog gedaan gekregen en zoo heb ik althans een souvenir meegebracht van mijn uitstapjes.
Brief 149.

Het is met het boeken lezen als met het schilderijen zien, men moet zonder twijfelen, zonder aarzelen, zeker van zijn zaak, mooi vinden wat mooi is.
Brief 148.

C. OLIEVERFSCHILDERIJEN.

DEN HAAG.

December 1881—September 1883.

't Geen, waarvan mijn hoofd en hart vol zijn, dat moet er uitkomen, in teekeningen of schilderijen.
Brief 166.

156. VISSCHERSVROUW OP HET STRAND.
Olieverf, doek op paneel, 51 × 33.

In dien tusschentijd heb ik eenige figuurstudies geschilderd — ik stuur U twee krabbeltjes....
Het schilderen van figuur trekt mij zeer aan, het moet echter nog rijpen — ik moet meer het procédé leeren kennen — dat, wat men wel eens noemt „la cuisine de l'art". In 't begin zal ik veel moeten afkrabben, dikwijls opnieuw beginnen, maar ik voel ik er mee leer en het mij een nieuwen, frischen blik op de dingen geeft.
Brief 226.

157. BOSCHINTERIEUR.
Olieverf, doek, 39 × 59.

Deze week heb ik een paar groote studies geschilderd in het bosch, die ik getracht heb, hooger op te voeren en meer te doorwerken dan de eerste. Een dier studies is van groote, groene beukestammen op een grond met dorre blaren en een figuurtje van een meisje in 't wit. Daar was de groote moeilijkheid, het helder te houden en lucht te brengen tusschen de stammen, die op verschillende distanties staan en de plaats en relatieve dikte van die stammen verandert door de perspectief. Te maken, dat men er in ademen en rondwandelen kan en het bosch ruikt.... Ik houd zoo bijzonder veel van die effekten met gele blaren, waar de groene beukestammen zoo mooi tegen doen en de figuren niet minder.
Brief 227.
Het bosch wordt al terdeeg herfstachtig — er zijn effekten van kleur, die ik niet dan zelden in de Hollandsche schilderijen geschilderd zie..... Ik was gisterenavond bezig aan een ietwat oploopend terrein van boschgrond, bedekt met vermolmde en dorre beukeblaren.... er is geen tapijt

denkbaar, zoo prachtig, als dat diepe bruinrood in den gloed van een door het hout echter getemperde avondzon.... Ik heb bij 't maken gezegd tot mijzelf: laat ik niet weggaan, voor er iets herfstavondachtigs in is, iets mysterieus, iets, waar ernst in zit.

Brief 228.

Hoe ik het schilder weet ik zelf niet, ik kom met een witte plank voor de plek zitten die mij treft, ik kijk naar 't geen ik voor oogen heb, ik zeg tot mezelf, dit witte plank moet iets worden — ik kom terug ontevreden — ik zet het weg en als ik wat uitgerust ben, ga ik er met een soort angst naar kijken — dan blijf ik nog ontevreden, omdat ik die prachtige natuur te veel in den geest heb, dan dat ik er over tevreden zou zijn — maar toch, ik zie in mijn werk een terugklank van 't geen mij trof, ik zie dat de natuur mij iets verteld heeft, tot mij gesproken heeft en dat ik in snelschrift dat heb opgeschreven. In mijn snelschrift mogen woorden zijn, die niet te ontcijferen zijn — fouten of leemtes, toch is er iets over van 't geen het bosch of strand of figuur zeiden en is het niet een tamme of conventioneele taal, die niet uit de natuur zelf voortkwam, maar uit een geleerde manier van doen of een systeem.

Brief 228.

Ik vind zoo dat men aan studies, wil men er iets aan hebben, liever niet tornen moet; zooals ze uit het bosch komen, moet men ze op 't atelier hangen, zij zijn dan wel voor sommigen minder behagelijk, maar voor den schilder zelf is er meer van zijn indruk in.

Brief 234.

158. VISSCHER OP HET STRAND.

Olieverf, doek op paneel, 50 × 32.

Ik gevoel mij dezer dagen recht gelukkig door het schilderen. Ik heb mij heel wat ingehouden en bepaald tot het teekenen, juist omdat ik zooveel treurige histories weet van lui, die er zich onbekookt inwierpen..... Daar heb ik van meet af aan een schrik en huivering voor gehad, ik heb het teekenen beschouwd en beschouw het ook nog als het eenige middel, om hetzelfde lot niet te deelen. En heb het teekenen lief gekregen, in plaats van het als een last te beschouwen. Nu echter geeft, ongedacht bijna, het schilderen mij veel ruimte, stelt mij in staat, effekten aan te grijpen, vroeger ongenaakbaar, juist die, welke mij toch après tout 't meest sympathiek zijn en 't geeft me in veel kwesties zooveel meer licht en nieuwe middelen om effecten uit te drukken, dat dit een en ander mij recht gelukkig maakt. ..... Er is in 't schilderen iets oneindigs — ik kan het U niet zoo uitleggen — maar juist voor het uitdrukken van stemming is het zoo heerlijk. Er zijn in de kleuren verborgen dingen van harmonie of contrasten, die vanzelf medewerken en waar men anders geen partij van trekken kan.

Brief 226.

NUENEN.

December 1883 — November 1885.

Ik verzeker U, dat als ik voor mij denk aan Millet, aan Israëls, Breton, de Groux, zooveel anderen, Herkomer o. a., ik vreeselijk wanhopig kan zijn; men weet pas, wat die kerels zijn, als men aan 't werk is. En nu die wanhoop en melancholie te verkroppen, zooals men is, geduld te hebben met zichzelf, niet, om te gaan rusten, maar om ondanks duizend tekortkomingen en fouten en de hachelijkheid van de overwinning daarvan, voort te sjouwen, dat is oorzaak, dat een schilder ook niet gelukkig is. De strijd met zichzelf, het verbeteren van zichzelf, het vernieuwen van zijn energie, dit alles gecompliceerd door de materieele moeilijkheden.

Dat schilderij van Daumier zal mooi geweest zijn.

Het is iets raadselachtigs, dat, wat zoo duidelijk spreekt als zooiets b.v., niet begrepen wordt, althans dat het er zoo mee gesteld is, dat, zooals ge zegt, er zelfs tegen lagen prijs niet zeker een liefhebber voor te vinden zou zijn. Dit is ook voor menig schilder iets ondragelijks of haast ondragelijks op zijn allerminst, men wil eerlijk man zijn, men is het, men werkt even hard als een sjouwerman, toch, men komt te kort, men moet het werk opgeven, men ziet geen kans het uit te voeren, zonder er meer aan te spendeeren, dan men er voor terug krijgen zal, men krijgt een gevoel van schuld, van tekortkoming, van niet houden van beloften, men is niet eerlijk, zooals men zijn zou, indien het werk op zijn natuurlijken, billijken prijs betaald werd. Men is bang, vrienden te maken, men is bang, zich te bewegen, men zou, net als een van de oude melaatschen, al uit de verte de lui willen toeroepen: kom me niet te na, want omgang met mij veroorzaakt U verdriet en schade; met al die lawine van zorg op 't hart moet men aan 't werk met een bedaard alledaagsch gezicht, zonder een spier te vertrekken, in het gewone leven zijn gang gaan, scharrelen met de modellen, met den man, die de huishuur komt halen, met jan en alleman enfin. Men moet met koelbloedigheid de eene hand aan 't roer houden om 't werk voort te zetten, met de andere hand trachten te zorgen men anderen geen schade doe. En dan komen er stormen, dingen, die men niet voorzien had, men weet niet meer wat te doen en men heeft een gevoel, dat men elk oogenblik op een klip kan stooten.

Men kan zich niet presenteeren als iemand, die anderen voordeel kan doen, of eene zaak in 't hoofd heeft, die rendeeren moet, neen, integendeel is 't te voorzien het op een deficit zal uitloopen, en toch, toch, men voelt eene kracht in zich bruisen, men heeft een werk te doen en het moet gedaan worden.

Brief 248.

159. KOP VAN OUDE BOERIN.

Olieverf, doek, 38 × 28½.

Ik heb, zooals ge weet, den laatsten tijd bijna uitsluitend koppen geschilderd. En dat zijn studies in den eigenlijken zin van 't woord, n.l. ze zijn voor 't atelier bestemd.

Brief 395.

Ik werk hard en stel, dat slechts 1 van de 10 of 20 studies, die ik maak, iets hebben, dat ze de moeite waard doe zijn om te zien, die enkele, 't zij meer, 't zij minder in getal, al zijn ze nu niets waard, zijn 't later wellicht wel.

Niet op zichzelf zoozeer, als in verband met andere studies.

Brief 396.

160. VOGELNESTEN.

Olieverf, doek, 34½ × 50½.

Ik heb het nest l.l. Zondag gevonden op een grooten tocht, dien ik in gezelschap van een boerenjongen deed, om een nest van een winterkoninkje machtig te worden.

Wij vonden er 6, het was een plek waar Bodmer mee zou hebben gedweept zonder twijfel. En het waren alle nesten, waar de jongen reeds uitgevlogen waren, zoodat men zonder al te veel gewetensknaging ze mee kon nemen. Het was zoo echt, ik heb ook nog andere prachtige nesten.

Brief 411.

Ik ben nu bezig aan stillevens van mijn vogelnesten, waar ik er vier van klaar heb; ik geloof, dat die door de kleuren van het mos, dorre blaren en grassen, klei etc. wel aan sommige lui, die de natuur goed kennen, zouden kunnen bevallen.

Brief 425.

161. STILLEVEN MET APPELEN EN TWEE POMPOENEN.

Olieverf, doek, 60 × 84½.

Wat mijn eigen kleur aangaat, ge zult in mijn werk van hier niet het zilverachtige vinden, maar veeleer bruine tonen (bitume b.v. en bistre), die ik niet twijfel, of sommigen zouden me kwalijk nemen. Maar ge zult wel zelf zien, als ge komt, wat'er van is.

Brief 368.

Als ik later mooier werk maak, zal ik toch niet anders werken dan nu, ik bedoel, het zal dezelfde appel zijn, doch rijper; ik zal zelf niet omdraaien in wat ik van 't begin af heb gedacht. En dit is de reden, waarom ik van mijn kant zeg: inflien ik nu niet deug, deug ik later ook niet, maar indien later, dan ook nu. Want koren is koren, al lijkt het voor stedelingen op gras in 't begin, en ook omgekeerd.

Brief 393.

162. VOGELNESTEN.

Olieverf, doek, 33 × 42. — Get. o. l. Vincent.

De nesten zijn ook op een zwart fond geschilderd, opzettelijk, om de reden, dat ik er ronduit voor uit wil komen in die studies, dat de voorwerpen zich niet in hun natuurlijke entourage, doch op een conventioneel fond bevinden. Een levend nest in de natuur is heel iets anders, men ziet 't nest zelf haast niet, met ziet de vogels.

Gegeven dat men nesten uit zijn nestenverzameling wil schilderen, zoo kan men er niet sterk genoeg bij zeggen, dat 't fond en entourage in de natuur heel anders is, ik maakte 't fond botweg zwart. Dat in een stilleven anders een fond van kleur mooi is — zeker.

Brief 428.

163. KOP VAN OUDE BOERIN IN PROFIEL.

Olieverf, paneel, 36 × 25½.

Profiel — een fond van : la plaine rase des champs de betteraves, sous la nuit sans étoiles, d'une obscurité et d'une épaisseur d'encre.

Daarentegen uit een kop van een hercheuse of sclôneuse, met iets als een koe die loeit, wat expressie aangaat, een individu uit: — la campagne était grosse d'une race d'hommes qui poussaient, une armée noire vengeresse, qui germait lentement dans les sillons, grandissant pour la récolte des siècles futurs, et dont la germination allait bientôt faire éclater la terre.

Brief 410.

164. STILLEVEN MET KOFFIEMOLEN.

Olieverf, doek, 33 × 42.

't Zijn noch de beste schilderijen, noch de beste menschen, waar geen fouten of partis pris in zijn.

Brief 381.

165. KOP VAN EEN BOERIN.

Olieverf, doek, 42 × 34.

Ik hoop deze week aan Uw adres te verzenden een kistje, inhoudende 12 Etudes peintes. Bij laatstgenoemde zult ge een kop vinden, dien ik onwillekeurig schilderde na het lezen van Germinal.

Brief 410.

166. STILLEVEN MET DRIE KRUIKEN.

Olieverf, doek, 33 × 42.

Ik heb verleden week dag in dag uit stillevens geschilderd bij de lui, die schilderen te Eindhoven.
Brief 387.

167. OS VOOR KAR.

Olieverf, doek op paneel, 56 × 81.

Gij weet niet, hoe verlammend dat is, dat staren van een blank doek, dat tot den schilder zegt: gij kunt niets; het doek heeft een idioot staren en biologeert sommige schilders zoo, dat ze zelf idioot worden.
Veel schilders zijn bang voor het blanke doek, maar het blanke doek is bang voor den waren, hartstochtelijken schilder, die durft — en die eenmaal door die biologie van „ge kunt niet" doorgebroken is. Het leven op zichzelf keert aan een mensch altijd ook een oneindig niets zeggenden, ontmoedigenden, hopeloos makenden, blanken kant toe, waar niets op staat, evenmin als op een blank schilderdoek. Maar hoe niets zeggend en ijdel, hoe dood het leven zich voordoet, de man van geloof, van energie, van warmte, en die iets weet, laat zich niet daardoor met een kluitje in 't riet sturen.
Hij grijpt er in en doet iets en knoopt daar aan vast, enfin, breekt....
Brief 378.

168. SPITTENDE BOER.

Olieverf, doek, 46 × 31.

Ik begeer niets anders dan goed diep in 't boerenland te zitten en 't boerenleven te schilderen. Ik voel, dat ik er me een werkkring kan scheppen en dus zal ik bedaard mijn hand aan mijn ploeg houden en mijn voor doortrekken....
Doch het zal mij nog heel wat moeite kosten, voor ik mijn schilderijen in 't hoofd van de lui zal inprenten.
Intusschen, ik ben geenszins van plan me te laten decourageeren....
De lui zullen natuurlijk spreken van niet af, of van leelijk, etc., etc., maar — mijns inziens toch laten kijken. Ik voor mij heb een vast geloof, dat er enkele lui zijn, die, in 't stadsleven verzeild en gebonden, onuitwischbare indrukken houden van buiten en die hun leven lang een heimwee blijven voelen naar het veld en de boeren. Zulke liefhebbers worden wel eens getroffen door sinceriteit en hun hindert niet wat anderen afstuit. Ikzelf weet, hoe ik vroeger in stad uren rondliep langs de vitrines, om ergens een of ander kijkje op n'importe quoi van buiten te zien.
Brief 398.

169.

LIBRARY

169. AARDAPPELPOOTERS.

Olieverf, doek, 66 × 149.

Dit maakte ik voor iemand in Eindhoven, die een eetzaal wenscht te decoreeren. Hij wilde dit doen met composities van diverse heiligen. Ik gaf hem in bedenking, of een zestal voorstellingen uit het boerenleven van de Meierij — tevens de 4 jaargetijden symboliseerende — niet meer den appetijt der brave menschen, die aldaar aan tafel moeten komen zitten, zou opwekken, dan de mystieke personnages hierboven genoemd. Nu is de man daar warm op geworden na een bezoek aan 't atelier....

't Is een man, dien ik zoo mogelijk wil te vriend houden — een gewezen goudsmid.... De plafonds en muren decoreert hij zelf en werkelijk goed soms. Maar in de eetzaal wil hij bepaald schilderwerk hebben en is begonnen 12 paneelen met bloemen te schilderen. Blijven over 6 vakken in de breedte en daarvoor gaf ik hem voorloopige plans van zaaier, ploeger, herder, korenoogst, aardappeloogst, ossekar in den sneeuw.

Brief 374.

170. VEGENDE BOERIN.

Olieverf, doek op paneel, 41 × 27.

Dat zoudt gij ook ondervinden, als gij U eens tot het schilderen zoudt zetten. Eerst schijnt het iets onbereikbaars, iets wanhopigs, later verklaart het zich en ik geloof, dat gij dit in mijn werk zoudt zien ook.

Brief 251.

171. OS VOOR KAR.

Olieverf, doek, 60 × 80.

't Laatste, wat ik maakte, zijn een paar nogal groote studies van ossekarren, een zwarte en een roodbonte.

Brief 373.

172. KOP VAN EEN BOER.

Olieverf, doek, 44 × 32,

De koppen, die ik U beloofde, heb ik eenige van klaar, doch nog niet geheel droog, doch, zooals ik reeds schreef, ze zijn in een donkere hut geschilderd en 't zijn studies in den regelrechten zin van 't woord.... Daar meer dan een vol jaar ik haast uitsluitend me heb ingespannen op 't schilderen, durf ik wel te beweren, deze iets anders hebben dan de eerste geschilderde studies, die ik zond.

Brief 396.

173. AARDAPPELROOIENDE BOERINNEN.

Olieverf, doek op paneel, 31 × 41.

Ik heb ook nog drie studies geschilderd van de vrouwtjes in de aardappels, waar gij reeds de eerste van zaagt.
Brief 421.

174. KOP VAN EEN JONGE BOERIN.

Olieverf, doek, 41 × 26.

Er is sedert ge hier waart een verandering in mijn kleur gekomen, waar ik toen reeds een voorgevoel van had toen ge hier waart en gij zult zien, dat met nog een aantal studies, die, waarover ik U nu schrijf, die in een paar maanden af moeten, mijn studies onweerlegbaar zullen bewijzen, dat ik juist op 't gebied van kleur iets weet.
Brief 386.

Een manskop of een vrouwenkop is goddelijk mooi, nietwaar, goed beaard bekeken. Welnu, dat algemeene mooi doen tegen elkaar van de tonen in de natuur, men verliest het door pijnlijk letterlijke nabootsing, men behoudt het door herschepping in een kleurgamma evenwijdig, maar desnoods niet precies of lang niet eender aan 't gegevene.

Gebruik maken altijd en intelligent van de mooie tonen die de verven vanzelf vormen wanneer men ze breekt op 't palet, nog eens — van zijn palet uitgaan, van zijn kennis van mooi doen van kleuren, is iets anders dan machinaal en slaafs de natuur copieeren.
Brief 429.

175. PROFIEL VAN EEN BOERENKOP.

Olieverf, doek, 47 × 30.

Ik zie kans om met me moeite te geven, overtuigend te bewijzen, ik begrip en gevoel van kleur heb. En dan — er worden meer en meer portretten gevraagd en er zijn er zoo heel veel niet, die dat kunnen, en ik wil probeeren om een kop met karakter te leeren weergeven. Ik ben in den laatsten tijd er juist warm voor geworden, omdat mijn begrip van kleur vaster wordt.
Brief 386.

176. KOP VAN EEN BRABANTSCHE BOERIN.

Olieverf, paneel, 25 × 19.

Wat ik gewonnen heb, is, dat b.v. in een morgen ik nu grifweg tegenwoordig een kop schilder naar 't model en dat eindelijk mijn kleur degelijker en juister wordt en er meer karakter komt in de techniek.
Brief 384.

171.

177. DE TOREN VAN NUENEN.

Olieverf, doek, 33 × 43. — Get. o. l. Vincent.

Ik heb in den laatsten tijd druk doorgeschilderd.... en ook een doek aangezet van het torentje, dat ge kent.
Brief 368.

178. WEEFGETOUW.

Olieverf, doek, 70 × 85.

Wat het werk betreft, ik heb een nog al groot schilderij van een wever onder handen, 't getouw vlak van voren — 't figuurtje een donker silhouetje tegen den witten muur.
Brief 367.

179. BOSCHRAND.

Olieverf, doek op paneel, 33 × 47.

....want lucht — grond — zee — daar moet het penseel bij komen, of liever, om die met teekenen alleen te kunnen uitdrukken is het noodig, de penseelbehandeling te kennen en te voelen.
Brief 223.

180. KORENSCHOVEN.

Olieverf, doek, 40 × 30.

Tegenwoordig is 't op mijn palet aan het dooien en het barre van het eerste begin is weg.
Brief 429.

181. ZONSONDERGANG.

Olieverf, doek, 46 × 33.

Ge zult binnenkort twee studies van herfstblaren krijgen, 't een in geel — populieren, 't ander in oranje — eiken.
Ik ben ten eenenmale gepreoccupeerd door de kleurwetten. Als men ze ons in onze jongensjaren geleerd had ! Maar het is de geschiedenis van de meesten, dat door een soort fataliteit men lang naar 't licht moet zoeken.
Brief 430.

182. KOP VAN EEN BOERIN.

Olieverf, doek, 44 × 36.

Ziehier een croquis van een kop, dien ik zooeven meebreng. Ge hebt bij de laatstgezonden studies dezelfde ontvangen, n.l. de grootste die er

bij was. Doch glad geschilderd. Ik heb nu de penseelstreek niet uitgestreken en de kleur is trouwens ook heel anders.

Ik heb nog geen kop gemaakt, die dermate „peint avec de la terre" is.

Brief 409.

183. WEVER.

Olieverf, doek op paneel, 41 × 56.

Nu pas heb ik een figuur van een wever gemaakt, die voor het getouw staat en verder ziet men het machine er achter.

De teekening „Wever" is de machineteekening naar het eene schilderij, dat ik onder handen heb. Er is behalve de machinerie echter ook eenigszins in de krachten en licht en bruin van 't getouw, etc. Maar denk als 't je blieft niet, dat het zóó van effect is in 't algemeen op het schilderij. Want het schilderij is niet zoo droog.

Brief 369.

184. BOER AAN TAFEL ZITTEND.

Olieverf, doek, 44 × 32½.

Ik heb n.l. wel terdeeg er op willen werken, men de gedachte krijge, dat die luidjes, die bij hun lampje hun aardappels eten met die handen, die zoo in den schotel steken, zelf de aarde hebben omgespit en het spreekt dus van handenarbeid en van dat zij hun eten zoo eerlijk verdiend hebben.

Ik heb gewild, dat het doet denken aan een gansch andere manier van leven dan die van ons, beschaafde menschen. Ik zou dan ook volstrekt niet begeeren, iedereen 't zoo mooi en goed vond.

Ik heb den heelen winter lang de draden van dit weefsel in handen gehad en het definitieve patroon gezocht en indien nu het een weefsel zij, dat een ruw en grof aspect heeft, zoo zijn niettemin de draden met zorg en volgens zekere regels gekozen. En het zou wel kunnen blijken, dat het een echt boerenschilderij is. Ik weet, dat het dit is.

Brief 404.

185. WEVERS-INTERIEUR.

Olieverf, doek, 62 × 93.

Wat betreft die twee wevers, het eene is een interieur met drie raampjes, die uitzien op het geelachtig groen, dat contrasteert met het blauw van 't goed, dat op 't getouw wordt geweven en den kiel van den wever, die weer van een ander blauw is.

Brief 372.

Zij zijn geschilderd in een toon van bistre en bitume, die, naar 't mij voorkomt, zich er toe leent, om het warme clair-obscur van een bedompt, stoffig binnenhuis uit te drukken. Artz zou het zeker te vuil vinden.

Het heeft mij al lang gehinderd, Theo, dat sommigen van de tegenwoordige schilders ons het bistre en de bitume afnemen, waarmee toch zooveel prachtige dingen zijn geschilderd, die, goed aangewend, het coloriet sappig en mild en genereus maken, tevens zoo deftig zijn. En zulke hoogst merkwaardige en eigenaardige eigenschappen bezitten.

Brief 371.

186. BOERIN AAN DEN MAALTIJD.

Olieverf, doek, 42½ × 29.

Als ge bij elkaar zaagt de eerste geschilderde studies, die ik hier te Nuenen komende maakte — en 't doek van nu, zoudt ge geloof ik inzien, dat wat kleur betreft er leven in de brouwerij gekomen is.

Brief 404.

..... Terwijl ik dat deed, dacht ik er nog aan, dat het zoo juist gezegd is van de boeren van Millet:

„Ses paysans semblent peints avec la terre qu'ils ensemencent".

Brief 405.

187. KOP VAN EENE BOERIN.

Olieverf, doek, 40 × 30.

Ik weet niet vooruit, wat ik doen zal met die koppen, doch ik wil het motief uit de karakters zelf afleiden.

Ik weet echter wel, waarom ik ze maak, en waartoe in 't algemeen.

Brief 391.

Op het punt waar ik nu sta echter, zie ik kans om een gevoelde impressie te geven van wat ik zie.

Niet altijd letterlijk precies, veeleer nooit precies, want men ziet de natuur door zijn eigen temperament.

Wat ik U nu zou willen aanraden is 't volgende: laat den tijd niet voorbij gaan, laat mij zooveel werken als maar eenigszins mogelijk is en bewaar de studies van nu af aan alle bij U.

Ik wil er echter liever nog geen een van teekenen, want ik zou ze niet graag als schilderijen in de wandeling hebben, die men later, als men wat naam mocht maken, terug dient te koopen. Maar het is goed, dat gij ze laat kijken, want ge zult zien, dat we den een of den anderen dag iemand vinden, die hetzelfde wil doen, wat ik U voorstel, nl. een verzameling studies maken.

Brief 399.

188. STILLEVEN MET GELEN STROOHOED.

Olieverf, doek, 37½ × 53½.

Wat het werk betreft, ik heb den laatsten tijd, zooals ik reeds schreef, druk stilleven geschilderd en dat is mij uitmuntend bevallen. Ik zal er U van sturen.

Ik weet wel dat zij moeielijk te verkoopen zijn, maar het is verduiveld nuttig en ik zal er van den winter veel aan blijven doen.
Brief 425.

189. STILLEVEN MET AARDEN PANNETJE EN KLOMPEN.

Olieverf, doek op paneel, 38 × 39.

Maar 't realisme, toen niet gewild, wordt nu geëischt en er is meer dan ooit behoefte aan.
Aan dat realisme, dat karakter en een serieus sentiment heeft.
Ik wil U dit wel zeggen, dat mij aangaande ik mijn roer zal trachten recht te sturen en het doodeenvoudige, meest alledaagsche zal schilderen.
Brief 390.

Het studeeren naar de natuur, het worstelen met de werkelijkheid — ik wil 't niet wegredeneeren, jarenlang heb ikzelf haast vruchteloos en met allerlei trieste resultaten het zoo aangepakt. Ik zou die fout niet willen missen.
Dat altijd op diezelfde manier doorgaan gekkewerk en dom zou zijn, dat bedoel ik, maar niet dat al mijn moeite absoluut verloren zou zijn.
On commence par tuer, on finit par guérir is een doktersgezegde. Men begint met vruchteloos zich uit te sloven de natuur te volgen en alles is tegen den draad in, men eindigt met stil uit zijn palet te scheppen en de natuur klopt er mee, volgt er uit.
Brief 429.

PARIJS.

Februari 1886 — Februari 1888.

Ik ga door als een onwetende, maar die dit ééne weet: „in eenige jaren moet ik een zeker werk afdoen"; ik hoef mij niet te overhaasten, want daar is geen heil in — maar in alle kalmte en sereniteit moet ik doorwerken, zoo geregeld en geconcentreerd mogelijk, zoo kort en bondig mogelijk; de wereld gaat mij slechts in zoover aan, dat ik als 't ware een zekere schuld en plicht heb, omdat ik 30 jaar op die wereld heb rondgemarcheerd, uit dankbaarheid een zeker souvenir te laten in den vorm van teeken- of schilderwerk — niet gemaakt om deze of gene richting te behagen, maar waarin men een oprecht menschelijk gevoel uit. Dit werk is dus het doel — en in die gedachte zich concentreerende, vereenvoudigt zich hetgeen men doet en laat in zoover, dat het niet is een chaos, maar al wat men doet een zelfde streven is.
Brief 309.

188.

190. ROODE EN WITTE ANJERS.

Olieverf, doek, 40 × 51½.

Ik heb niet voor niets, sedert ik 't eerst bij Mauve was, geblokt op de gronden van teekening, zoowel als van kleur en schildertechniek.
Ik heb iets bijgeleerd, maar ik heb er Mauve of iemand anders, die heel knap is, nog eens bij noodig, niet om me over 't paard te lichten, doch om me wat courage te geven, die mij ontzinkt als het al te lang zanikt. Vooruit — en het bliksemt niet als 't mislukt — als 't mislukt dan opnieuw.
Brief 384.

191. BOKKINGEN.

Olieverf, doek, 45 × 37. Get. b. l. Vincent.

De ware schilders laten zich leiden door die conscientie die men sentiment noemt, hun ziel, hun hersenen zij niet voor 't penseel, maar 't penseel is voor hun hersenen. Ook is het doek bang voor een echt schilder en niet de schilder bang voor 't doek.
Brief 426.

192. MONTMARTRE, MOULIN DE LA GALETTE.

Olieverf, doek, 37 × 45.

Theo, ik ben gedecideerd geen landschapschilder, als ik landschappen maken zal, zal er altijd iets figuurachtigs in zijn.
Brief 182.

193. ROZEN.

Olieverf, doek 59 × 71. Get. o. r. Vincent.

Ik stoot nog wel dikwijls mijn hoofd bij 't ondernemen van iets, maar toch, de kleuren volgen als vanzelf op elkaar en een kleur als uitgangspunt nemende, komt mij helder voor den geest, wat er uit afgeleid wordt en hoe men er leven in krijgen kan.
Brief 429.

194. STILLEVEN.

Olieverf, doek, 45 × 53.

Maar nog eens, ieder, die met liefde werkt en met intelligentie, heeft juist in de oprechtheid van zijn liefde voor de natuur en de kunst een soort pantser tegen de opinie van de menschen.
Brief 220.

195. BLOEMSTUK MET FLESCH MET ROOD ETIKET.

Olieverf, doek, 38 × 30. Geteekend o.r.: Vincent.

Wat weet ik er van, of ik dit of dat doel bereiken zal — hoe kan ik vooruit weten, of de moeilijkheden al dan niet overkomelijk zullen zijn. Men moet zwijgend vooruit werken en betrekkelijk de uitkomst overlaten. Sluit zich het eene verschiet, wellicht opent zich een ander — een verschiet moet er zijn en een toekomst ook, al kent men er de geographie niet van.
Brief 253.

196. ZELFPORTRET.

Olieverf, op papier, 32 × 23.

Ik voel een kracht in mij, die ik ontwikkelen moet, een vuur, dat ik niet mag uitdooven, maar moet aanwakkeren, ofschoon ik niet weet, tot welke uitkomst het mij leiden zal en over een sombere niet verwonderd zou zijn. In een tijd als deze, wat moet men wenschen? Wat is het gelukkigste lot betrekkelijk?

In sommige toestanden is het beter, overwonnene, dan overwinnaar te zijn, b.v. liever Prometheus dan Jupiter.
Brief 242.

Doch, beste broer, menschenhersens kunnen niet alles verdragen.
Brief 315.

197. LIGGEND NAAKTFIGUUR.

Olieverf, doek, 24 × 40. Get. Vincent.

Maar 't zij in figuur, 't zij in landschap, wat is er steeds onder de schilders een streven geweest, om de lui te overtuigen van dat een schilderij iets anders is dan de natuur in een spiegel, iets anders dan nabootsen, n.l. herscheppen.
Brief 431.

198. MONTMARTRE.

Olieverf, doek, 36 × 59.

Men versterkt elkaar, als men samen werkt en er vormt zich een geheel, zonder dat de samenwerking de persoonlijkheid hoeft uit te wisschen.
Brief 262.

199. BLOEMSTUK, ROZEN IN WITTE VAAS.

Olieverf, doek, 37 × 25½.

Mijns inziens ben ik dikwijls schatrijk, niet in geld, doch (ofschoon nu niet juist alle dagen) rijk daarom, omdat ik mijn werk gevonden heb, iets

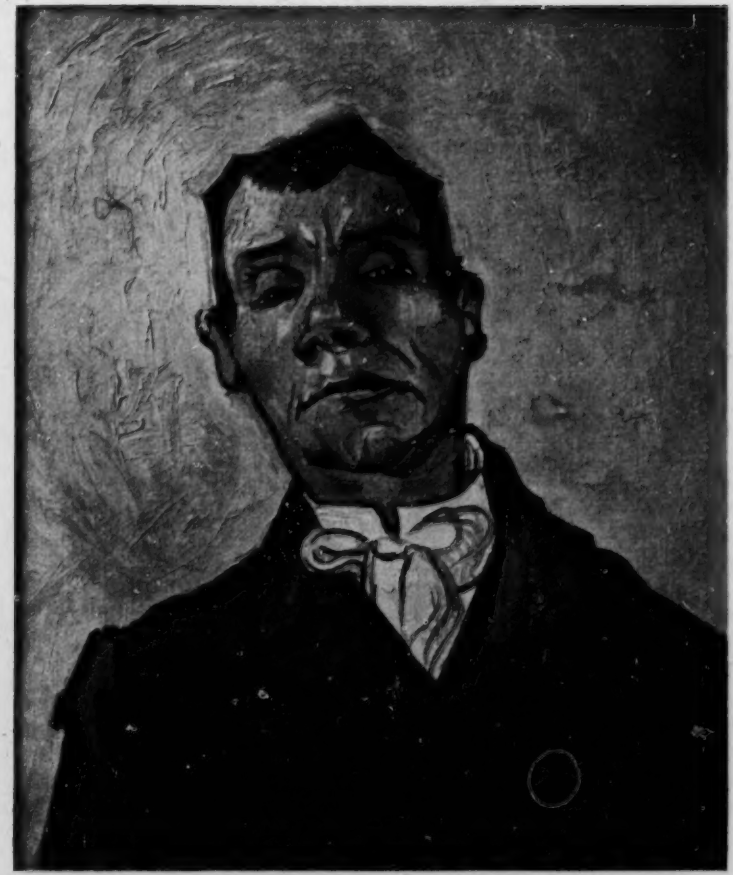

205.

VICTORIA AND ALBERT
LIBRARY
MUSEUM

heb, waar ik met hart en ziel voor leef en dat bezieling en beteekenis aan het leven geeft.
Brief 274.

200. GRASGROND.

Olieverf, doek, 28 × 38.

Zou men geen geduld hebben, geen geduld leeren van de natuur, geduld leeren van het zien zachtjes opkomen van 't koren, het groeien van de dingen — zou men zichzelf zoo'n fameus dood ding vinden, dat men meende, zelf niet te zullen groeien? Zou men expres zijn ontwikkeling tegengaan? Ik zeg dit, om te wijzen, waarom ik het zoo mal vind, om over gaven en geen gaven te spreken.
Brief 336.

201. BLOEMSTUK.

Olieverf, doek, 59 × 35.

De wetten van de kleuren zijn onuitsprekelijk prachtig, juist, omdat het geen toevalligheden zijn. Evenals men tegenwoordig niet meer in willekeurige wonderen gelooft, niet meer in een God, die grillig en despotiek van den hak op den tak springt, doch juist voor de natuur meer respect en bewondering en geloof begint te krijgen, evenzoo en om dezelfde redenen vind ik, dat men in de kunst de ouderwetsche idees van aangeboren genie, inspiratie etc. ik zeg niet moet daarlaten, doch eens terdeeg op de keper beschouwen, verifieeren en..... zeer aanmerkelijk wijzigen. Ik ontken echter 't bestaan van genie en zelfs het aangeborene ervan niet. Doch de gevolgtrekkingen ervan, dat theorie en onderricht altijd uit den aard der zaak nutteloos zou wezen, die ontken ik wel.
Brief 371

202. STILLEVEN, AARDAPPELEN IN GELEN BAK.

Olieverf, doek, 39 × 47.

Schilderen is ook een „agir-créer".
Brief 404.

203. STILLEVEN MET GIPSBEELDJE.

Olieverf, doek, 54 × 45.

Ik dacht nog aan wat ik las van Delacroix, 17 schilderijen van hem werden geweigerd, „dix-sept de refusés" vertelde hijzelf vierkantweg aan zijn vrienden.
Ik dacht vandaag, dat het toch almachtig dappere kerels waren, die baanbrekers.
Maar ook nu moet de strijd worden voortgezet en met zooveel en zoo weinig als ik waard ben, wil ik voor mij ook vechten.
Brief 398.

204. STILLEVEN MET CITROENEN.

Olieverf, doek, 53 × 63.

Gij hebt onlangs eens en terecht gezegd, dat ieder kolorist zijn eigenaardige kleurengamma heeft.

Brief 256.

205. PORTRET VAN EEN TOONEELSPELER.

Olieverf, doek, 63 × 52.

Les vrais peintres sont ceux qui ne font pas la couleur locale -- dat was 't geen Blanc en Delacroix eens bespraken.

Mag ik er niet brutaalweg door verstaan, dat een schilder wel doet als hij uitgaat van de kleuren op zijn palet inplaats van uit te gaan van de kleuren van de natuur?

Ik bedoel, wanneer men een kop wil schilderen b.v. en men kijkt de natuur, die men voor zich heeft, eens goed aan, dan kan men denken: die kop is een harmonie van roodbruin, violet, geel, alles gebroken — ik zal een violet en een geel en een roodbruin op mijn palet zetten en die breken onder elkaar.

Ik behoud van de natuur een zekere volgorde en een zekere juistheid van plaatsing der tonen, ik bestudeer de natuur om geen gekke dingen te doen, raisonnable te blijven, doch of mijn kleur precies letterlijk eender is, geef ik minder om, als zij maar mooi doet op mijn doek, evenals ze mooi doet in 't leven.

Brief 429.

206. STILLEVEN, MAND MET APPELEN.

Olieverf, doek, 50 × 61. Get. o. l. A l'ami Pissarro — Vincent.

Nous sentons la réalité de ce que nous sommes peu de chose, et que pour être un anneau dans la chaine des artistes, nous payons un prix raide de santé, de jeunesse, de liberté, dont nous ne jouissons pas du tout, pas plus que le cheval de fiacre, qui traine une voiture de gens qui s'en vont jouir eux du printemps.

..... Il y a dans l'avenir un art, et il doit être si beau, et si jeune, que vrai, si actuellement nous y laissons notre jeunesse à nous, nous ne pouvons qu'y gagner en sérénité. C'est peut-être trop bête d'écrire tout cela, mais je le sentais ainsi, il me semblait que comme moi, tu en souffrais de voir ta jeunesse se passer en fumée, mais si elle repousse et parait dans ce que l'on fait, il n'y a rien de perdu, et la puissance de travailler est une autre jeunesse.

Brief 489.

200.

207. INTERIEUR VAN EEN RESTAURANT.

Olieverf, doek 45 × 54.

Un tableau est aussi difficile à faire qu'un diamant gros ou petit à trouver.

Maintenant, si tout le monde reconnait la valeur d'un louis d'or ou d'une perle fine, malheureusement ceux qui font cas des tableaux et qui y croient sont rares. Mais ils existent, cependant.

Et il n'y a, dans tous les cas, rien de mieux à faire que d'attendre sans s'impatienter, dût-on attendre fort longtemps.

Brief XV aan Bernard.

Je ne puis pas me passer de quelque chose de plus grand que moi, qui est ma vie, la puissance de créer.

Brief 531.

ARLES.

Februari 1888 — Mei 1889.

Je trouve que ce que j'ai appris à Paris s'en va et que je reviens à mes idées, qui m'étaient venues à la campagne, avant de connaître les impressionnistes.

Et je serais peu étonné, si sous peu les impressionnistes trouvaient à redire sur ma façon de faire, qui a plutôt été fécondée par les idées de Delacroix, que par les leurs.

Car au lieu de chercher à rendre exactement ce que j'ai devant les yeux, je me sers de la couleur plus arbitrairement pour m'exprimer fortement.

Enfin, laissons cela tranquille en tant que théorie, mais je vais te donner un exemple de ce que je veux dire.

Je voudrais faire le portrait d'un ami artiste, qui rêve de grands rêves, qui travaille comme le rossignol chante, parce que c'est ainsi sa nature. Cet homme sera blond. Je voudrais mettre dans le tableau mon appréciation, mon amour que j'ai pour lui.

Je le peindrai donc tel quel, aussi fidèlement que je pourrai, pour commencer.

Mais le tableau n'est pas fini ainsi. Pour le finir je vais maintenant être coloriste arbitraire.

J'exagère le blond de la chevelure, j'arrive aux tons orangés, aux chromes, au citron pâle.

Derrière la tête, au lieu de peindre le mur banal du mesquin appartement, je peins l'infini, je fais un fond simple du bleu le plus riche, le plus

intense, que je puisse confectionner et par cette simple combinaison, la tête blonde éclairée sur ce fond bleu riche obtient un effet mystérieux comme l'étoile dans l'azur profond.....

.....si l'on se porte bien il faut pouvoir vivre d'un morceau de pain, tout en travaillant toute la journée, et en ayant encore la force de fumer et de boire son verre, il faut ça dans ces conditions. Et sentir néanmoins les étoiles et l'infini en haut clairement. Alors la vie est tout de même presqu'enchantée. Ah! ceux qui ne croient pas au soleil d'ici sont bien impies.

Brief 520.

208. MEISJESPORTRET MET ROSE FOND.

Olieverf, doek 50 × 49.

Je crois que cela m'a fait perdre des modèles, qu'on trouvait que c'était „mal fait", ce n'était que des tableaux pleins de peinture que je faisais. ..... Il y a de quoi se décourager presque, quand on sent qu'on pourrait faire des choses si les gens avaient plus de bonne volonté. Je ne peux pas me résigner à dire „les raisins sont verts", je ne me console pas de ne pas avoir plus de modèles.

Brief 524.

Et que, ainsi que tu dis, il s'en est trouvé un autre qui avait trouvé quelque chose dans la figure de femme jaune et noire. Cela ne m'étonne pas, quoique je croie que le mérite en est au modèle et non pas à ma peinture.

Brief 595.

209. AFGESNEDEN ZONNEBLOEMEN.

Olieverf, doek 59 × 97.

Je suis en train de peindre avec l'entrain d'un Marseillais mangeant la bouillabaisse, ce qui ne t'étonnera pas, lorsqu'il s'agit de peindre de grands tournesols.....

Dans l'espoir de vivre dans un atelier à nous avec Gauguin, je voudrais faire une décoration pour l'atelier. Rien que des grands tournesols.

J'y travaille tous ces matins à partir du lever du soleil, car les fleurs se fanent vite et il s'agit de faire l'ensemble d'un trait.

Brief 526.

Je songe à décorer mon atelier d'une demi-douzaine de tableaux de tournesols, une décoration où les chromes crus ou rompus éclateront sur des fonds divers bleus, depuis le véronèse le plus pâle jusqu'au bleu de roi, encadrés de minces lattes peintes en mine orange.

Brief XIX aan Bernard.

Quoi, une toile que je couvre vaut davantage qu'une toile blanche. Ça —

210.

LIBRARY
MUSEUM

mes prétentions ne vont pas plus loin, n'en doutes pas — mon droit de peindre, ma raison de peindre, pardi, mais je l'ai!

Ça ne m'a coûté à moi, que ma carcasse bien démolie, mon cerveau bien toqué pour ce qui est de vivre comme je pourrais et devrais vivre en philantrope.

Ça ne t'a coûté à toi, qu'une, mettons, quinzaine de mille francs, que tu m'as avancée.

Brief 513.

210. L'ARLESIENNE.

Olieverf, doek 63 × 47.

Il n'y a pas de meilleur et plus court chemin pour améliorer le travail que de faire la figure. Aussi je me sens toujours de la confiance en faisant des portraits, sachant que ce travail-là est bien plus sérieux — c'est peut-être pas le mot, mais est plutôt celui qui me permet de cultiver ce que j'ai de mieux et de plus sérieux.

Brief 517.

J'ai deux modèles cette semaine: une Arlésienne et le vieux paysan.

Brief 529.

Et dans un tableau je voudrais dire quelque chose de consolant comme une musique. Je voudrais peindre des hommes ou des femmes avec ce je ne sais quoi d'éternel, dont autrefois le nimbe était le symbole, et que nous cherchons par le rayonnement même, par la vibration de nos colorations.

Brief 531.

Cela me fait énormément de plaisir que vous dites que le portrait de l'Arlésienne, fondé rigoureusement sur votre dessin, vous a plu. J'ai cherché à être fidèle à votre dessin respectueusement et pourtant prenant la liberté d'interpréter par le moyen d'une couleur dans le caractère sobre et le style du dessin en question. C'est une synthèse d'Arlésienne si vous voulez; comme les synthèses d'Arlésiennes sont rares, prenez cela comme oeuvre de vous et de moi, comme résumé de nos mois de travail ensemble. Pour le faire j'ai payé moi pour ma part encore d'un mois de maladie, mais aussi je sais que c'est une toile qui sera comprise par vous, moi, et de rares autres, comme nous voudrions qu'on comprenne.

Brief 643 aan Gauguin.

211. STILLEVEN, TEEKENPLANK MET TABAKSPIJP ENZ.

Olieverf, doek 50 × 64.

Maintenant je m'arrête souvent devant un projet de tableau, à cause de la couleur que cela nous coûte. Or cela est tout de même un peu dommage, pour cette bonne raison que nous avons peut-être la puissance de travailler aujourd'hui, seulement ignorons si elle se maintiendra demain.

Brief 530.

212. STILLEVEN MET SINAASAPPELS.

Olieverf, doek 44 × 53. Get. Vincent.

Maintenant je viens de terminer une étude comme celle qu'a Lucien Pissarro de moi, mais cette fois-ci c'est des oranges.
Brief 467.

Supposons que je dédie une étude à Breitner, j'en ai une précisément comme l'étude que j'ai échangée avec L. Pissarro et celle de Reid, des oranges, avant-plan blanc, fond bleu.
Brief 473.

Tout mon travail est un peu basé sur la japonaiserie, et si je me suis tu là-dedans envers Bing, c'est que je crois qu'après mon voyage dans le midi je pourrai reprendre la chose peut-être plus sérieusement.

L'art japonais, en décadence dans sa patrie, reprend racine dans les artistes français impressionnistes.
Brief 510.

C'est une perspective assez triste de devoir se dire, que jamais peut-être la peinture que je fais n'aura une valeur quelconque. Si cela valait ce que cela coûte, je pourrais me dire: je ne me suis jamais occupé de l'argent.

Mais dans les circonstances présentes au contraire on en absorbe. Enfin, et tout de même il faut encore continuer et chercher à mieux faire.
Brief 524.

213. KNOTWILGEN MET ONDERGAANDE ZON.

Olieverf, doek 31 × 34.

Alors, peut-être, peut-être je suis sur la piste et mon œil se fait-il à la nature d'ici. Attendons encore pour être sûr.
Brief 497.

214. GEZICHT OP SAINTES MARIES.

Olieverf, doek 64 × 52.

Je ne crois pas qu'il y ait 100 maisons dans ce village ou dans cette ville.

Le principal édifice après la vieille église, forteresse antique, est la caserne. Et encore quelles maisons — comme dans nos bruyères et tourbières de Drenthe.
Brief 499.

215. LES ALICAMPS.

Olieverf, doek 71 × 91.

Je crois que tu aimerais la chute des feuilles que j'ai faite.

Ce sont des troncs de peupliers lilas, coupés par le cadre là où commencent les feuilles.

212.

LIBRARY

Ces troncs d'arbres comme des piliers bordent une allée où sont à droite et à gauche de vieux tombeaux romains d'un lilas bleu. Or, le sol est couvert, comme d'un tapis, par une couche épaisse de feuilles orangées et jaunes tombées. Comme des flocons de neige il en tombe toujours encore.

La deuxième toile est la même allée, mais avec un vieux bonhomme et une femme grosse et ronde comme une boule.

Brief 559.

216. STROOMIJT.

Olieverf, doek 63 × 52.

Pour moi, je me porte mieux ici que dans le nord. Je travaille même en plein midi, en plein soleil, sans ombre aucune, dans les champs de blé, et voilà, j'en jouis comme une cigale. Mon Dieu, si à vingt-cinq ans j'eusse connu ce pays au lieu d'y venir à trente-cinq! A cette époque, j'étais enthousiasmé pour le gris ou l'incolore plutôt, je rêvais toujours de Millet et puis j'avais des connaissances en Hollande dans la catégorie des peintres Mauve, Israëls, etc.

Brief VII aan Bernard.

Ne crois donc pas que j'entretiendrais artificiellement un état fievreux, mais sache que je suis en plein calcul compliqué, d'où résultent vite l'une après l'autre des toiles faites vites, mais longtemps calculées d'avance. Et voilà lorsqu'on dira que cela est trop vite fait, tu pourras répondre qu'eux ils ont trop vite vu. D'ailleurs je suis maintenant en train de repasser un peu sur toutes les toiles, avant de te les envoyer. Mais pendant la moisson mon travail n'a pas été plus commode que celui des paysans, qui font cette moisson eux-mêmes. Loin de m'en plaindre c'est justement alors que dans la vie artistique, quand bien même elle ne serait pas la vraie, je me sens presqu'aussi heureux que je pourrais l'être dans l'idéal, la vraie vie.

Brief 507.

217. WANDELPARK.

Olieverf, doek 73 × 92.

En ce moment j'ai une autre toile carrée de 30 en train, de nouveau un jardin ou plutôt une promenade sous des platanes, avec du gazon vert et des buissons noirs de sapin.

Brief 538.

218. SCHOENEN.

Olieverf, doek 44 × 53. Get. Vincent.

J'ai un bouquet en train et aussi une nature morte d'une paire de vieux souliers.

Brief 529.

Pourtant, puisque c'est de la vraie difficulté attaquée, ça peut aplanir la route dans l'avenir.

Brief XI aan Bernard.

219. DENNENBOSCH MET ONDERGAANDE ZON.

Olieverf, doek 90 × 71. Get. o. r. Vincent.

Je me concentre pour faire valoir un peu mes tableaux en ce moment. Tu sais que je n'ai qu'un seul moyen pour arriver à ce but, c'est de les faire. Mais je me dis que si j'arrive à faire 50 études à 100 fr. cette année, je n'aurai dans un certain sens pas fait une grande injustice en mangeant et en buvant comme si cela était un droit.

Or, c'est assez raide, car quoique j'aie en ce moment une trentaine d'études peintes, je ne les compte pas toutes à ce prix-là. Tout de même il doit y en avoir dans le nombre.

Brief 505.

220. LA BERCEUSE.

Olieverf, doek 90 × 71. Geteekend: Vincent.

Ah, le portrait, le portrait avec la pensée, l'âme du modèle, cela me paraît tellement devoir venir.

Brief 531.

J'ai en train le portrait de la femme Roulin, où je travaillais avant d'être malade.

Brief 573.

Je crois t'avoir dit qu'en outre j'ai une toile de Berceuse, juste celle que je travaillais lorsque ma maladie est venue m'interrompre. De celle-là je possède également aujourd'hui 2 épreuves.

Je viens de dire à Gauguin au sujet de cette toile, que lui et moi ayant causé des pêcheurs d'Islande et de leur isolement mélancholique, exposés à tous les dangers, seuls sur la triste mer, je viens d'en dire à Gauguin qu'à la suite de ces conversations intimes il m'était venu l'idée de peindre un tel tableau, que des marins, à la fois enfants et martyrs, le voyant dans la cabine d'un bateau de pêcheurs d'Islande, éprouveraient un sentiment de bercement leur rappelant leur propre chant de nourrice.

Maintenant cela ressemble si l'on veut à une chromolithographie de bazar. Une femme vêtue de vert à cheveux orangés se détache contre un font vert à fleurs roses. Maintenant ces aigues disparates de rose cru, orangé cru, vert cru sont attendris par des bémols de rouges et verts. Je m'imagine ces toiles juste entre celles des tournesols, qui ainsi forment des lampadaires ou candelabres à côté de même grandeur.

Brief 574.

Peut-être dans la Berceuse il y a un essai de petite musique de couleur d'ici.

Brief 576.

220.